

UIT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Det juridiske fakultet

Betydningen av compliance-tiltak ved ”kan”- vurderingen etter strl. § 27, jf. § 28 i korrupsjonssaker

Av Aleksander Sandtrøen

Veileder: Christian B. Hjort

Liten masteroppgave i rettsvitenskap vår 2017

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Presentasjon av tema, begrunnelse for valg av tema og temaets aktualitet	1
1.1.1	Presentasjon av tema.....	1
1.1.2	Begrunnelse for valg av tema	2
1.1.3	Temaets aktualitet	2
1.2	Avgrensning.....	4
1.3	Metode og rettskilder	4
1.4	Den videre fremstilling	5
2	De norske straffebestemmelsene.....	6
2.1	Straffeloven § 27 – foretaksstraff	6
2.1.1	Generelt om foretaksstraff	6
2.1.2	Formålet bak foretaksstraff.....	6
2.1.3	Vilkårene for foretaksstraff.....	8
2.1.4	Foretaksstraffens fakultative karakter.....	11
2.1.5	Forholdet til det personlige straffansvaret	12
2.2	Straffeloven § 387 – forbudet mot korrupsjon.....	12
2.2.1	Generelt om korrupsjon	12
2.2.2	Vilkårene for aktiv korrupsjon.....	13
3	Compliance-tiltak og antikorrupsjonsprogrammer	16
3.1	Innledning	16
3.2	Betydningen av tiltak for å forebygge korrupsjon – hvorfor ønsker selskaper å være "compliant"?	16
3.3	Kjennetegn ved et antikorrupsjonsprogram.....	17
3.4	Antikorrupsjon i internasjonal rett.....	22
3.4.1	Generelt om antikorrupsjon i internasjonal rett	22
3.4.2	Foreign Corrupt Practices Act	23
3.4.3	UK Bribery Act.....	24

4	Betydningen av compliance-tiltak for den skjønnsmessige vurderingen av om foretaket bør straffes	26
4.1	Generelt om den skjønnsmessige vurderingen etter strl. § 27, jf. § 28.....	26
4.2	Straffeloven § 28 bokstav a.....	27
4.3	Straffeloven § 28 bokstav c.....	28
4.4	Domstolens vurdering av betydningen av compliance-tiltak ved vurderingen etter strl. § 27, jf. § 28.....	30
4.4.1	Innledning	30
4.4.2	Rt. 2013 s. 1025 ("Norconsult-saken").....	31
4.4.3	Annen rettspraksis.....	37
4.4.4	Samlet vurdering av rettspraksis.....	42
5	Avslutning.....	47
6	Kilder	50
6.1	Juridisk litteratur	50
6.2	Lover og konvensjoner	50
6.3	Forarbeider og stortingsdokumenter	51
6.4	Rettspraksis	52
6.5	Andre kilder	52
6.6	Internasjonale kilder.....	52
6.7	Elektroniske kilder	53

1 Innledning

1.1 Presentasjon av tema, begrunnelse for valg av tema og temaets aktualitet

1.1.1 Presentasjon av tema

Temaet for oppgaven er hvilken betydning compliance-tiltak har ved vurderingen av om et foretak skal straffes. Et foretak "kan" etter straffeloven (heretter forkortet strl.) § 27 straffes for handlinger begått av personer tilknyttet foretaket. Hvilke momenter som det skal særlig legges vekt på i denne vurderingen, følger av strl. § 28 bokstav a – h. I saker hvor den straffbare handlingen er en korrupsjonshandling, er det en sentral problemstilling hvilken vekt selskapets compliance-tiltak skal ha ved vurderingen om foretaket skal straffes. Betydningen av compliance-tiltak er ikke begrenset til korrupsjonssaker, men gjelder generelt, jf. § 28 c

Begrepet "compliance" betyr etterlevelse.¹ I norsk rett foreligger det ingen allmenn definisjon på hva som inngår i compliance-begrepet. I foretakssammenheng brukes compliance om etterlevelse av relevante lovbestemmelser og retningslinjer i foretakets virksomhet. Compliance-tiltak brukes om hvilke tiltak foretaket har iverksatt for å sikre slik etterlevelse. Ikke minst brukes begrepet compliance som betegnelse på tiltak for å sikre etterlevelse av virksomhetens etiske retningslinjer.

I avhandlingen vil jeg først gi en kort generell redegjørelse for foretaksstraff og det strafferettslige ansvaret for korrupsjonshandlinger etter strl. § 387. Det er nødvendig med en grunnleggende forståelse av disse reglene for å forstå relevansen og betydningen av de enkelte compliance-tiltak.

Deretter vil jeg gi en kort redegjørelse for utformingen og innholdet av ulike compliance-tiltak tilknyttet anti-korrupsjon.

---

¹ Definisjon av "compliance": <https://en.wikipedia.org/wiki/Compliance>, sist besøkt 27. april 2017

Jeg vil også kort omtale hvilken vekt compliance-tiltak har etter korrupsjonslovgivningen i USA og Storbritannia.

Hoveddelen av avhandlingen vil være å redegjøre for hvilken betydning compliance-tiltak har ved vurderingen av om foretak skal straffes etter norsk rett. Det foreligger per dags dato bare én Høyesterettsdom som gjelder foretaksstraff for korrupsjonshandlinger. Ut over dette foreligger det svært få rettskilder som behandler problemstillingen nærmere.

I forlengelsen av dette vil jeg vurdere om compliance-tiltak bør tillegges mer eller mindre vekt i vurderingen etter strl. § 27, jf. § 28. Som jeg blir å komme tilbake til senere i avhandlingen, er det det preventive hensynet som i all hovedsak er bærende for foretaksstraffen. Dette gjør at det er særlig aktuelt å vurdere om slike tiltak bør tillegges mer eller mindre vekt.

1.1.2 Begrunnelse for valg av tema

Begrunnelsen for valg av tema er for det første en stor interesse for fagfeltet. For det andre hadde jeg et ønske om å skrive om en aktuell problemstilling innen strafferetten.

Foretaksstraff er noe som i nyere tid har fått et økt oppmerksomhet både av rettslige aktører og av næringslivet. Dette gjelder særlig i korrupsjonssaker. Korrupsjon er videre et svært aktuelt tema, og det har i de senere årene blitt avdekket en rekke korrupsjonssaker som har fått stor oppmerksomhet i media.

1.1.3 Temaets aktualitet

Korrupsjon er et alvorlig problem i det moderne samfunnet. Det er en trussel mot rettsstaten, demokratiet, menneskerettighetene og den sosiale rettferdigheten. Korrupsjon virker konkurransevridende i markedet og det hindrer økonomisk utvikling.² Departementet fremhever i forarbeidene til straffeloven av 2005 at "[f]orbud mot så vel aktiv som passiv korrupsjon i næringslivet kan således også begrunnes i hensynet til den frie konkurransen og til fremme av et velfungerende marked".³ Korrupsjon er et lovbrudd som i mange tilfeller vil innebære eller føre til andre typer økonomisk kriminalitet. Dette kan for eksempel være

---

² Fortalen til Europarådets korrupsjonskonvensjon av 1998

³ Ot.prp.nr.78 (2002-2003) side 28

utpresning, trusler, dokumentfalsk, regnskapsovertredelser, skatte- og avgiftsunndragelser.⁴ Korrupsjon er derfor et lovbrudd som det er viktig at norsk straffelovgivning søker å motarbeide.

I de senere år har det skjedd en økning i samarbeid på tvers av landegrensene. Norske foretak har i økende grad virksomhet og samarbeid med kontraktsparter i land hvor korrupsjon er mer utbredt og i større grad akseptert. Dette medfører en større risiko for at foretaket kan bli trukket inn i korrupsjonssaker. Norske myndigheter har understreket betydningen av at selskaper aktivt arbeider mot korrupsjon i virksomheten sin. Utenriksdepartementet uttalte i St.mld.nr. 10 at regjeringen "forventer at selskapene aktivt motarbeider korrupsjon gjennom etablerte varslingsordninger, interne retningslinjer og informasjonsarbeid".⁵

Det har de siste 20 årene blitt avdekket flere store korrupsjonssaker i Europa. Dette har vært med på å skape et økt fokus på motarbeidelse av korrupsjon. I arbeidet mot korrupsjon har Norge blant annet påtatt seg folkerettslige forpliktelser til å bekjempe korrupsjon gjennom norsk straffelovgivning. Straffeloven § 387 tar sikte på å gjennomføre Norges forpliktelser etter Europarådets strafferettslige konvensjon mot korrupsjon av 27. januar 1999. Videre har Norge ratifisert OECDs "Convention on Combating Bribery of Foreign Public Official in International Business Transactions" ("OECD- konvensjonen"). Konvensjonen tar sikte på å forplikte statene til å ha en straffelovgivning som kriminaliserer bestikkelse av utenlandske tjenestemenn i internasjonale transaksjoner.⁶ Norge har også ratifisert FNs konvensjon om korrupsjon.

Selv om det har vært økt oppmerksomhet om antikorrupsjon i norsk næringsliv, har det i nyere tid blitt avdekket en rekke korrupsjonssaker hvor norske selskaper har vært involvert. Disse har fått stor oppmerksomhet i media. Et eksempel på dette er YARA-saken. I januar 2014 tok Økokrim ut tiltale mot fire personer i YARA International ASAs tidligere toppledelse. Tiltalen gjaldt overtredelse av strl. 1902 § 276a jf. § 276b. De fire personene ble funnet skyldige og fikk en fengselsstraff på mellom tre og to år. Dommen ble anket til lagmannsretten, som i LB-2015-138815-2 frifant tre av de fire tiltalte. Selskapets tidligere

---

⁴ Ot.prp.nr.78 (2002-2003) side 28

⁵ St.mld.nr. 10 (2008-2009) – "Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi" side 33

⁶ Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions, 1999, fortalens annet avsnitt

juridiske direktør ble dømt til fengsel i 7 år for grov korrupsjon. Straffesaken mot den juridiske direktøren er nå anket til Høyesterett.⁷

Nylig varslet Statkraft Økokrim om at det kan ha forekommet korrupsjon i et av deres selskaper i Brasil. Bakteppet for mistanken er de store korrupsjonssakene som har dukket opp i Brasil de siste årene.⁸

1.2 Avgrensning

Avhandlingen vil ta utgangspunkt i et foretaks ansvar for korrupsjonshandlinger som rammes av straffeloven § 387 bokstav b), dvs. såkalt aktiv korrupsjon hvor personer som opptrer på vegne av foretaket søker å oppnå fordeler for foretaket. Jeg vil avgrense avhandlingen mot passiv korrupsjon idet foretaket i slike saker ofte vil være den fornærmede part (typisk hvor en utro innkjøpssjef krever personlig fordeler i forbindelse med transaksjoner for foretaket).

Av hensyn til avhandlingens omfang vil jeg ikke foreta noen egen gjennomgang av bestemmelsen om påvirkningshandel i straffelovens § 389, selv om også denne bestemmelsen er viktig i kampen mot korrupsjon. Foretakenes generelle compliance-tiltak for å forebygge mot korrupsjon vil i stor grad også forebygge mot påvirkningshandel, jf. nærmere nedenfor.

Aktive korrupsjonshandlinger begått på vegne av foretak vil som oftest innebære at forholdet må anses som grov korrupsjon i henhold til strl. § 388. Jeg vil imidlertid ikke foreta noen egen gjennomgang av denne bestemmelsen.

1.3 Metode og rettskilder

Det er få rettskilder som konkret behandler problemstillingen om hvilken betydning compliance-tiltak har ved vurderingen av om et foretak skal straffes. Straffeloven og

---

⁷ Dagens Næringsliv, *Yara-topp anker fengselsdom*, 20. Januar 2017:

<http://www.dn.no/nyheter/2017/01/20/1229/Jus/yara-topp-anker-fengselsdom>, sist besøkt 28. April 2017

⁸ Dagens Næringsliv, *Statkraft varslet Økokrim om mulig korrupsjon*, 2. Mars 2017:

<http://www.dn.no/nyheter/2017/03/02/2055/Energj/statkraft-varslet-okokrim-om-mulig-korrupsjon>, sist besøkt 28. April 2017

forarbeidene er kortfattede hva angår betydningen av compliance-tiltak ved vurderingen etter strl. § 27, jf. § 28. Som nevnt overfor finnes det kun én dom som gjelder foretaksstraff for korrupsjon. Knut Høivik har skrevet om temaet i boken "Foretaksstraff", Bergen 2012. Boken berører temaet kort, men går ikke i dybden på alle problemstillinger som reiser seg.

Utformingen og innholdet av et selskaps compliance-tiltak er ikke rettslig regulert. Fremstillingen av dette vil derfor gjøres på bakgrunn av standarder og retningslinjer som er utarbeidet for gi selskaper en veiledning for hva som bør inngå i et antikorrupsjonsprogram, jf. nærmere punkt 3.3 nedenfor

Jeg har i punkt 3.3 foretatt en kort redegjørelse for sammenlignbar lovgivning i USA og Storbritannia. Dette er for å illustrere hvordan compliance-tiltak blir vektlagt i korrupsjonslovgivningen. Momentene fremhevet i forbindelse med dette vil bli inkorporert i analysen av gjeldende norsk rett. Formålet med dette er å illustrere rettslige argumenter som kan ha relevans for vurderingen av straffeloven §§ 27 og 28.

1.4 Den videre fremstilling

I det følgende vil jeg først redegjøre kort og generelt for straffeloven §§ 27 og 387, herunder formålet bak foretaksstraff og vilkårene for foretaksstraff og aktiv korrupsjon, jf. punkt 2. I punkt 3 vil jeg først redegjøre generelt for hva compliance-tiltak knyttet til korrupsjon kan omfatte og deretter illustrere dette ved en redegjørelse for hvordan foretaksstraff for korrupsjonshandlinger er regulert i USA og Storbritannia. I punkt 4 vil jeg foreta en redegjørelse og vurdering av straffeloven § 28 bokstav a og d, samt Høyesterettspraksis knyttet til disse to bestemmelsene. Jeg vil i dette punktet også drøfte om det er noen hensyn som tilsier at compliance-tiltak bør tillegges mer eller mindre vekt i vurderingen, og om det bør utarbeides retningslinjer for hva som kreves av compliance-tiltak. Til slutt vil jeg i punkt 5 kort oppsummere avhandlingen og trekke noen konklusjoner på de problemstillingene som har blitt behandlet i avhandlingen.

2 De norske straffebestemmelsene

2.1 Straffeloven § 27 – foretaksstraff

2.1.1 Generelt om foretaksstraff

Det strafferettslige ansvaret for foretak er regulert i straffeloven 2005 §§ 27 og 28. Et foretak er etter § 27 strafferettslig ansvarlig for straffbare handlinger som begås av personer tilknyttet foretaket. Vilkårene for foretaksstraff fremgår av § 27. Foretaksstraffen er etter denne bestemmelsen fakultativ jf. "kan" i ordlyden. Dette innebærer at det skal foretas en skjønnsmessig vurdering av om foretaksstraff skal ilegges eller ikke. Etter § 28 gis det en ikke-uttømmende angivelse av de momenter som skal inngå i den skjønnsmessige vurderingen av om et foretak skal straffes.

2.1.2 Formålet bak foretaksstraff

Det overordnede formålet i strafferetten er å hindre uønsket atferd, og i forlengelsen av dette styre atferden i ønsket retning. Ut fra dette overordnede formålet springer det ut et hensyn som har vært bærende for vestlig strafferett i flere hundre år. Dette er prevensjonshensynet.⁹

I norsk rett deles prevensjonshensynet i dens allmennpreventive virkninger og individualpreventive virkninger. Straffens allmennpreventive virkninger tar sikte på å hindre lovbrudd blant befolkningen generelt, mens dens individualpreventive virkninger tar sikte på å hindre at en bestemt lovbrøyer begår nye lovbrudd.¹⁰

Reglene om foretaksstraff i straffeloven er i det all vesentlige et utslag av prevensjonshensynet. Straffelovkommisjonen uttalte i forbindelse med innføringen av den generelle hjemmelen for foretaksstraff i straffeloven av 1902, at dette blant annet var begrunnet i et ønske om å "(...) styrke foretaksstraffens preventive virkninger".¹¹

---

⁹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 77

¹⁰ Definisjon i Store norske leksikon: https://snl.no/preventive_hensyn, sist besøkt 27. april 2017

¹¹ NOU 1989:11 side 9

Prevensjonshensynet som ligger til grunn for foretaksstraffen har betydning i to relasjoner. For det første har foretaksstraff betydning for det enkelte foretaket – foretaksstraffens individualpreventive virkning. Det gir tidligere straffede foretak et incitament til å jobbe aktivt for å unngå at personer tilknyttet foretaket på nytt begår straffbare handlinger. For det andre har den preventive virkningen betydning for andre foretak i og utenfor samme bransje – foretaksstraffens allmennpreventive virkning.

Ved spørsmålet om hvilken betydning compliance-tiltak har i vurderingen av om det skal ilegges foretaksstraff, vil prevensjonshensynet være et svært viktig moment.

Mange saker kan være så uoversiktlige at det er svært vanskelig å finne ut hvem som har begått lovbruddet. Dette kan medføre at det ikke er mulig for påtalemyndigheten å føre bevis for et personlig straffansvar. Hvis det i disse tilfellene ikke hadde vært adgang til å ilegge foretaksstraff, ville det ha vært en risiko for at ansvaret hadde blitt pulverisert. Høyesterett uttalte i Rt-2013-1025 (Norconsult-saken) at "[h]ovedbegrunnelsen bak foretaksstraff er å styrke straffebudenes preventive virkning ved at «ansvarspulverising» unngås (...)".¹² Ved at man med foretaksstraff har en mulighet til å motvirke at straffansvaret pulveriseres gjør det også at tilsyn, kontroll og etterforskning av lovbrudd fra påtalemyndigheten "forskyves" til foretakets organisasjon.¹³ Dette vil kunne føre til en mer effektiv utnyttelse av påtalemyndighetens ressurser.

Hensynet til at man ved foretaksstraff skal unngå ansvarspulverisering gjelder særlig i de tilfeller hvor påtalemyndigheten ikke kan peke på en eller flere personer som kan holdes straffansvarlig, såkalte anonyme feil.¹⁴ Grunnen til at det kan være vanskelig å peke på en eller flere personer som er straffansvarlig kan skyldes at forholdet har gått over lang tid, det har vært mange personer involvert og de aktuelle personene har skjult handlingene sine godt.

En overtredelse av et straffebud kan også være en årsak av flere mindre feil fra flere personer i foretaket, uten at hver enkelt person har oppfylt vilkårene for personlig straffansvar. Dette

---

¹² Avsnitt 35

¹³ Knut Høivik, *Foretaksstraff*, 1. utgave, Cappelen Damm, Oslo 2012, s. 75 (heretter forkortet Høivik 2012)

¹⁴ Ot.prp.nr.27 (1990-1991) side 6

karakteriseres som kumulative feil.¹⁵ Departementet fremhever i forarbeidene at et ansvar for anonyme og kumulative feil er med på å motvirke "(...) at forholdet blir ustraffet".¹⁶ Et vidt ansvar for foretaket gir de videre et incitament til å forebygge at det begås handlinger som kan medføre straffansvar.

Den preventive virkningen bak foretaksstraff styrkes videre ved at foretaksstraff kan få alvorlige konsekvenser for selskapets omdømme. Dette gjelder både overfor egne kunder og markedet generelt. Et foretak vil derfor være svært opptatt av å unngå straffansvar for de ansattes handlinger. Dette gjelder særlig for mindre foretak, da en person tilknyttet et slikt foretak i større grad identifiseres utad med foretaket.

Lovbrudd som begås av personer tilknyttet foretaket, vil ofte gi foretaket en fordel. Dette kan for eksempel være at de vinner et anbud på grunn av bestikkelser gitt av en person i foretaket. Departementet fremhever i forarbeidene at også rimelighetshensyn taler for at det i slike tilfeller skal ilegges foretaksstraff, da foretaket i de fleste tilfeller har fått en fordel av lovbruddet som ble begått.¹⁷

2.1.3 Vilkårene for foretaksstraff

2.1.3.1 Innledning

Etter strl.§ 27 er det to vilkår som må være oppfylt for at det skal kunne ilegges foretaksstraff. For det første må et straffebud være overtrådt og for det andre må straffebudet være overtrådt av noen som har handlet på vegne av foretaket.

2.1.3.2 "Et straffebud er overtrådt"

Det første vilkåret i strl. § 27 er at "et straffebud er overtrådt". I dette ligger det at alle objektive vilkår i det aktuelle straffebudet må være oppfylt for at foretaksstraff skal kunne ilegges. Se punkt 2.1.3.4 om de subjektive vilkår.

---

¹⁵ Ot.prp.nr.27 (1990-1991) side 6

¹⁶ Ot.prp.nr.27 (1990-1991) side 7

¹⁷ Ot.prp.nr.27 (1990-1991) side 6

Etter ordlyden i § 27 gis det ingen begrensninger for hvilke straffebud som må være overtrådt for at det skal kunne ilegges foretaksstraff. Departementet fremhever i forarbeidene at foretaksstraff særlig vil være aktuell ved "(...) brudd på bestemmelser om arbeidsmiljø, forurensning og økonomisk kriminalitet".¹⁸

I Norconsult-saken ble det fra forsvarerens side anført at korrupsjon falt utenfor kjerneområdet for foretaksstraff. Høyesterett avviste denne anførselen og uttalte at det avgjørende for kjerneområdet til foretaksstraffen er om "(...) slik straff kan være særlig egnet i kriminalitetsbekjempelsen på det aktuelle området".¹⁹ Høyesterett fant at det var lite tvilsomt at dette er tilfellet for korrupsjonsforbrytelser.²⁰

2.1.3.3 "På vegne av foretaket"

Det andre vilkåret i strl. § 27 er at overtredelsen av straffebudet må være gjort "av noen som har handlet på vegne av" foretaket. Vilkåret gir et krav om at det må foreligge en tilknytning mellom personen(e) som har overtrådt et straffebud og foretaket. Dette innebærer at personen må ha positiv hjemmel for å handle på vegne av foretaket.²¹ Et klart eksempel vil være dersom en ansatt i foretaket får i oppgave av ledelsen å gi gaver til en potensiell kontraktspartner for å få inngått kontrakten.

Utenfor tilfeller hvor personen har positiv hjemmel, faller for det første handlinger som er foretatt til fordel for foretaket, men av utenforstående som ikke har noen tilknytning til foretaket. For det andre gjelder det handlinger som blir foretatt på egne vegne.²² Slike handlinger kan foretaket i mye mindre grad unngå ved forebyggende tiltak, og det er derfor rimelig at slike handlinger ikke omfattes av foretakets ansvar etter § 27.

---

¹⁸ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 239

¹⁹ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 32-33

²⁰ Avsnitt 33

²¹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 430

²² Magnus Matningsdal, *Straffeloven Alminnelige bestemmelser* Kommentartutgave, Oslo 2015, side 240 (heretter forkortet Matningsdal 2015)

I vurderingen av om handlingen er foretatt "på vegne av foretaket" inngår en rekke momenter.²³ Relevante momenter er personens stilling i foretaket, om personen har gått utenfor det som er rimelig å regne med og om personen har handlet i strid med instruks gitt av foretaket.

2.1.3.4 "Selv om ingen enkeltperson har utvist skyld"

Ved den nye straffeloven av 2005 ble kravet om skyld fjernet fra lovteksten. Dette innebærer at det for påtalemyndigheten og domstolen ikke er nødvendig å peke på en eller flere bestemte personer som skyldig. Bestemmelsen fanger dermed opp både anonyme og kumulative feil.²⁴ En av hovedbegrunnelsene bak at skyldkravet ble fjernet i lovteksten, var at departementet mente at et skyldvilkår i § 27 ville kunne begrense adgangen til å bruke foretaksstraff.²⁵ Ved at foretaket er ansvarlig for kumulative feil, gjør det at foretakene får et incitament til å etterleve både interne og eksterne regler.²⁶ Dette vil være med på å styrke foretaksstraffens preventive formål.

Et objektivt foretaksansvar har blitt kritisert i juridisk teori. Det er blitt anført at et objektivt foretaksansvar er i strid med uskyldspresumsjonen i EMK art.6, og at bestemmelsen må tolkes innskrenkende der skyldkravet i straffebudet er forsett.²⁷

I tilknytning til dette nevnes det at det ikke er noe vilkår for foretaksstraff at ledelsen kan klandres for lovbruddet.²⁸ Videre er det etter strl. § 27 første ledd annet punktum er det gjort unntak fra vilkåret om tilregnelighet etter strl. § 20. Det er også et vilkår at det ikke foreligger noen straffrihetsgrunner.²⁹

---

²³ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 430-431

²⁴ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 239

²⁵ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 242

²⁶ Matningsdal (2015) side 236

²⁷ Jon Petter Rui, Lov og Rett 2015 side 512 og Matningsdal (2015) side 239

²⁸ Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 49, med videre henvisninger.

²⁹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 239

2.1.4 Foretaksstraffens fakultative karakter

Utgangspunktet etter strl. § 27 er at det ikke gjelder noen presumsjon om at foretaksstraff skal ilegges når vilkårene er oppfylt³⁰. Dette innebærer dermed at det må foretas en konkret vurdering i hver enkelt sak om hvorvidt foretaksstraff skal ilegges.

Etter strl. § 28 beror straffansvaret på en skjønsmessig helhetsvurdering, jf. " skal det blant annet tas hensyn til". Foretaksstraffens fakultative karakter er for det første begrunnet i at foretaksstraffen normalt vil være av subsidiær karakter i forhold til det personlige straffansvaret. Straffansvaret for foretak skal bero på en konkret skjønsmessig vurdering i hver enkelt sak. Videre vil et fakultativt ansvar virke som en motvekt mot det vidtrekkende ansvaret som ligger på foretaket etter § 27.³¹

Påtalemyndigheten har etter § 27, jf. § 28 adgang til å foreta en skjønsmessig vurdering av om det bør tas ut tiltale mot foretaket eller ikke.³² For påtalemyndighetenes vurdering gjelder de vanlige forvaltningsrettslige kravene om saklighet og forsvarlighet. Om påtalemyndigheten skal ta ut tiltale mot foretaket eller ikke, må avgjøres i hvert enkelt tilfelle. Det sentrale er om utferdigelse av en tiltale fremstår som det mest hensiktsmessige.³³ Tiltalespørsmålet avgjøres når saken er "tilstrekkelig forberedt" jf. straffeprosessloven § 249. Påtalemyndigheten må anse det som bevist ut over en hver rimelig tvil at foretaket er ansvarlig etter strl. § 27, jf. § 28 for en korrupsjonshandling. Dersom de ikke er dette, skal saken henlegges. I de tilfellene påtalemyndigheten anser beviskravet som oppfylt, men likevel ikke tar ut tiltale, må påtaleunntatelse benyttes jf. straffeprosessloven § 69 eller § 70. Etter strpl. § 69 kan påtaleunntatelse blant annet brukes i tilfeller hvor de preventive hensynene ikke gjør seg gjeldende.³⁴

---

³⁰ Rt. 2008 s. 996 avsnitt 24

³¹ Ot.prp.nr.27 (1990-1991) side 23

³² NOU 1989:11 side 18

³³ Ot.prp.nr.27 (1990-1991) side 23

³⁴ RA-1989-6

For domstolens kompetanse gjelder det tilsvarende. Dersom påtalemyndigheten tar ut tiltale mot foretaket, står retten fritt til å vurdere om foretaket skal ilegges straff.³⁵ Domstolen må etter en umiddelbar bevisføring anse det som hensiktsmessig å idømme foretaksstraff.

2.1.5 Forholdet til det personlige straffansvaret

For straff av fysiske personer vil straff som utgangspunkt ilegges når alle de fire straffbarhetsvilkårene er oppfylt. Slik er det ikke for foretaksstraff. Foretaksstraffen er betinget av en skjønnsmessig helhetsvurdering etter § 27, jf. § 28.

Reglene om foretaksstraff gjelder i tillegg til det personlige straffansvaret.³⁶ Utgangspunktet er at den personen som har handlet på vegne av foretaket, kan straffes for korrupsjonshandlinger selv om det ilegges foretaksstraff. Dette gjelder også i de tilfeller hvor det ikke ilegges foretaksstraff.

2.2 Straffeloven § 387 – forbudet mot korrupsjon

2.2.1 Generelt om korrupsjon

Straffansvaret for korrupsjon er regulert i strl. § 387. Bestemmelsen viderefører § 276a i straffeloven 1902 og det var ikke tilsiktet noen materielle endringer ved vedtakelsen av straffeloven 2005.³⁷

Korrupsjon er et vidt begrep som omfatter mange ulike typer av situasjoner. Det kan blant annet dreie seg om bestikkelser, nepotisme og favorisering.³⁸ Det sentrale formålet ved korrumpert atferd er at man søker å oppnå fordeler som man ikke har krav på eller fortere enn man har krav på. Som påpekt foran fører slik atferd til en rekke samfunnsskadelige virkninger. Betydningen av å bekjempe korrupsjon har fått økt oppmerksomhet de seneste år.

---

³⁵ NOU 1989:11 side 18

³⁶ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) side 239

³⁷ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) side 470

³⁸ Transparency International Norge "*Beskytt din virksomhet! – Håndbok i antikorrupsjon for norsk næringsliv*", Oslo 2014, s. 6 (heretter forkortet Transparency 2014)

Etter strl. § 387 er korrupsjon definert som det å kreve, motta eller akseptere, eller gi eller tilby en utilbørlig fordel i anledning av stilling, verv eller utførelse av oppdrag. Etter bestemmelsen er all former for korrupsjon forbudt. Bestemmelsen kriminaliserer aktiv og passiv korrupsjon i både offentlig og privat virksomhet. Det er ikke uvanlig at korrupsjon inngår i et større bilde med andre former for økonomisk kriminalitet. Dette kan for eksempel være hvitvasking, bedrageri og underslag.

Etter strl. § 5 gjelder korrupsjonsbestemmelsen både for handlinger begått i Norge og i utlandet. Bestemmelsen gir adgang til å straffe handlinger begått i utlandet på vegne av foretak som er registrert i Norge jf. strl. § 5 første ledd. For foretak gjelder også korrupsjonsbestemmelsen for handlinger i utlandet "foretatt... på vegne av et foretak registrert i Norge" jf. strl. § 5 første ledd bokstav c.

2.2.2 Vilkårene for aktiv korrupsjon

Som nevnt i punkt 1.1.4 avgrenses avhandlingen mot passiv korrupsjon. Etter strl. § 387 bokstav b) er det tre vilkår som må være oppfylt for at det skal kunne ilegges straffansvar for aktiv korrupsjon.

2.2.2.1 "Gir eller tilbyr"

Det første vilkåret for at straffansvar for aktiv korrupsjon skal foreligge, er at personen "gir eller tilbyr" noen en utilbørlig fordel.

Det første alternativet i bokstav b er at personen "gir" en utilbørlig fordel. Fullbyrdet overtredelse av dette alternativet foreligger når den annen part mottar fordelene fra den aktive bestikker.³⁹ Dersom en person tilknyttet foretaket overfører penger til en tredjepart, vil en fullbyrdet overtredelse foreligge når pengene kommer inn på den annen parts konto.

---

³⁹ Ot.prp.nr.78 (2002-2003) side 57

Det andre alternativet er at personen "tilbyr" en utilbørlig fordel. En fullbyrdet overtredelse i de tilfellene personen "tilbyr" en utilbørlig fordel, vil foreligge når tilbudet kommer frem til den annen parts kunnskap.⁴⁰

2.2.2.2 "Utilbørlig fordel"

Det andre vilkåret for straffansvar for aktiv korrupsjon er at personen gir eller tilbyr en "utilbørlig fordel".

Det må etter ordlyden for det første foreligge en "fordel". I forarbeidene uttaler departementet at "[m]ed fordel menes enhver gjenstand, tjeneste eller liknende som den [aktive] parten ser seg tjent med (...)".⁴¹

Videre følger det av ordlyden at fordelene må være "utilbørlig". I forarbeidene uttaler departementet at vilkåret legger opp til en helhetsvurdering, hvor det sentrale er om det som blir gitt eller tilbydd det fremstår som et "klart klandreferdig forhold".⁴² Dette er blitt fulgt opp av Høyesterett i blant annet Rt. 2014 s. 786. I dommen tar Høyesterett utgangspunkt i departementets redegjørelse i forarbeidene, og uttaler at forarbeidene "(...) gir uttrykk for at det ligger en ganske sterk fordømmelse i uttrykket utilbørlig (...)".⁴³

I de tilfeller hvor fordelene har en økonomisk verdi, vil verdien danne et naturlig utgangspunkt for vurderingen av utilbørlighetsvilkåret. Videre vil formålet bak ytelsen være en sentral del av utilbørlighetsvurderingen. Dersom det foreligger tilstrekkelige holdepunkter for at den aktive bestikker har prøvd å påvirke den andre personens utøvelse av stilling, verv eller oppdrag, vil ytelsen normalt være å anse som en utilbørlig fordel etter § 387.⁴⁴ Andre sentrale momenter i helhetsvurderingen er partenes stilling eller posisjon, forholdet mellom partene, åpenhet rundt fordelene og om det i foretaket forelå retningslinjer.⁴⁵ Grensen for hva en

---

⁴⁰ Ot.prp.nr.78 (2002-2003) side 57

⁴¹ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) side 470

⁴² Ot.prp.nr.78 (2002-2003) side 55

⁴³ Avsnitt 13

⁴⁴ Ot.prp.nr.78 (2002-2003) side 55

⁴⁵ Ot-prp.nr.78 (2002-2003) side 55

offentlig ansatt kan gi og tilby av fordeler er etter bestemmelsen strengere. I offentlig sektor vil slike fordeler lettere berøre samfunnsinteresser og borgernes tillitt til det offentlig vil lettere kunne bli berørt.⁴⁶

Et viktig utgangspunkt for vurderingen av om det blitt gitt en "utilbørlig fordel", er at grensen må fastlegges konkret i hvert enkelt tilfelle. Hvilke momenter som vil være avgjørende for vurderingen, vil variere fra sak til sak. Dette gjør at det er svært vanskelig for foretak å utarbeide retningslinjer og instruksjoner som fanger opp alle situasjoner hvor en fordel kan være å anse som utilbørlig. Tiltakene må dermed ta utgangspunkt i overordnede momenter, hvor det i tillegg gis eksempler tilfeller hvor en fordel er å anse som utilbørlig. Retningslinjene og instruksene må nødvendig tilpasses hvert enkelt selskap, blant annet ut fra hvilken virksomhet selskapet driver, jf. nærmere under punkt 3.3 og 4 nedenfor.

2.2.2.3 "I anledning av stilling, verv eller utføring av oppdrag"

Det tredje vilkåret for straffansvar for aktiv korrupsjon, er at personen gir eller tilbyr en utilbørlig fordel i anledning av vedkommendes "stilling, verv eller oppdrag". Vilkåret tar sikte på å fange opp alle typer av ansettelsesforhold, verv eller oppdragsforhold.⁴⁷

Ved at bestemmelsen angir at fordelen må være gitt "i anledning" av vedkommendes "stilling, verv eller oppdrag" fremheves det at det er et krav om årsakssammenheng mellom fordelen og stillingen, vervet eller oppdraget. Siktemålet er å forhindre uønsket utøvelse av vedkommendes stilling, verv eller oppdrag.

2.2.2.4 Skyldkrav

Skyldkravet ved korrupsjon etter strl. § 387 er forsett, jf. § strl. § 22. Uaktsom korrupsjon er ikke straffbart etter norsk straffelovgivning.

---

⁴⁶ Rt. 2014 s. 786 avsnitt 17

⁴⁷ Ot.prp.nr.78 (2002-2003) side 53

3 Compliance-tiltak og antikorrupsjonsprogrammer

3.1 Innledning

Som nevnt innledningsvis i avhandlingen brukes begrepet compliance om etterlevelse av relevante lovbestemmelser og retningslinjer i foretakets virksomhet. Antikorrupsjonstiltakene som utarbeides og implementeres av selskapene for å være "compliant" skal bidra til at de etterlever korrupsjonslovgivningen og selskapets interne regler. Dette gjøres i all hovedsak ved at selskapet implementerer tiltak som skal forebygge, avdekke og reagere på uønsket atferd. Før jeg behandler den strafferettslige betydningen av slike tiltak vil jeg kort si noe om selskapenes generelle interesse av å være compliant og kort omtale hvordan selskapene kan gjøre dette.

3.2 Betydningen av tiltak for å forebygge korrupsjon – hvorfor ønsker selskaper å være "compliant"?

Tiltak for å forebygge korrupsjon vil ha stor betydning for foretak strafferettslig, sivilrettslig og omdømmemessig. I punkt 4 nedenfor vil jeg nærmere redegjøre for den strafferettslige betydningen.

Dersom et selskap blir trukket inn i en korrupsjonssak, vil dette kunne få store konsekvenser for omdømmet til selskapet. Dette gjelder kanskje særlig i mindre foretak hvor korrupsjonshandlingen blir begått av en ansatt med ledelsesfunksjon.⁴⁸ Selskapet kan videre bli utestengt fra markeder de operer i, eksportgarantier kan falle bort og de kan miste muligheten til å delta i offentlige anbudsrunder.⁴⁹ Videre vil de kunne miste kontrakter, investorer vil potensielt trekke seg ut og børsverdien vil kunne synke. Foretakene har med andre ord en direkte økonomisk interesse i å unngå å bli trukket inn i slike saker.

---

⁴⁸ Høivik (2012) side 78

⁴⁹ Transparency (2014) side 9

Foretakene har for øvrig en generell interesse i å bli oppfattet som en virksomhet med et bevisst samfunnsansvar. Fokus på compliance i et foretak vil kunne bidra til å styrke praksisen i ulike bransjer. Ved at selskaper er bevisst på risikoen for korrupsjon, vil dette for det første kunne bidra til bekjempelsen av korrupsjon i samfunnet og til å skape rettferdige og like konkurransevilkår, noe all virksomhet vil tjene på sikt.

Forventningene om at et selskap skal være "compliant" kommer fra flere hold. Det første og viktigste er at lovgiver og myndighetene har en forventning gjennom korrupsjonslovgivningen at selskaper aktivt skal jobbe for å forebygge korrupsjon. For det andre krever investorer og forretningsforbindelser at selskaper som de assosieres med, overholder både interne og eksterne regler. Videre har også sivilsamfunnet en generell forventning om at selskaper aktivt jobber for å ha en virksomhet drives i samsvar med gjeldende lovregler, etiske retningslinjer og menneskerettigheter.⁵⁰

3.3 Kjennetegn ved et antikorrupsjonsprogram

Selskapers ulike tiltak for å avdekke og forebygge korrupsjon er sentrale elementer i det som kalles Corporate governance. Dette er prinsipper for hvordan selskaper bør ledes, organiseres og administreres. Prinsippene kommer blant annet til uttrykk i regnskapsloven § 3-3b. Etter regnskapsloven § 3-3 b første ledd er regnskapspliktige i årsberetningen eller i dokument det er henvist til i årsberetningen, pålagt å redegjøre for sine prinsipper og praksis vedrørende foretaksstyring. Norsk utvalg for Eierstyring og Selskapsledelse ("NUES") har gitt en anbefaling for hva som ligger i begrepet god selskapsledelse.⁵¹ Anbefalingen retter seg i hovedsak mot børsnoterte selskaper.⁵² I anbefalingen fremhever utvalget at "[k]jernen i bedrifters samfunnsansvar er selskapets ansvar for (...) antikorrupsjon (...)".⁵³ Anbefalingen er ikke rettslig bindende, men bygger på et "følg eller forklar"-prinsipp.⁵⁴

---

⁵⁰ Transparency (2014) side 22-23

⁵¹ Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse, 2014 (heretter forkortet NUES 2014) : <http://www.nues.no/filestore/Dokumenter/Anbefalingene/2014/2014-10-30Anbefaling2014NORweb.pdf>, sist besøkt 28. April 2017

⁵² NUES (2014) side 7

⁵³ NUES (2014) side 12

⁵⁴ NUES (2014) side 11

Videre er store foretak etter regnskapsloven § 3-3c første ledd pålagt å gi en redegjørelse for hva foretaket gjør for bekjempe korrupsjon i sine forretningsstrategier, daglige drift og i forhold til tredjeparter.

Det er styret i foretaket som har ansvaret for at redegjørelsesplikten etter regnskapsloven §§ 3-3 b og 3-3c overholdes. Styret er etter norsk rett ansvarlig for at det foreligger en forsvarlig organisering av selskapet, jf. asl/asal. § 6-12. Dette innebærer blant annet at styret har et ansvar for å sikre at selskapet har tilstrekkelig kontrollrutiner og at ansvarslinjene i selskapet er klare.⁵⁵ Som en naturlig forlengelse av dette er det også styret som har ansvar for å sikre at selskapet har tilstrekkelige planer og rutiner for å avdekke og forebygge korrupsjonshandlinger. Styret må sørge for at selskapet har et tilstrekkelig godt antikorrupsjonsprogram som bidrar til og minimere risikoen for korrupsjon. Antikorrupsjonsprogrammet må bestå av en helhet av tiltak som implementeres i alle forretningsprosesser i selskapets virksomhet. Korrupsjon kan ikke forebygges ved enkelttiltak.⁵⁶

Hvordan dette arbeidet gjennomføres av selskapene varier. Større selskaper har ofte interne advokater som arbeider spesifikt med avdekking og forebygging av korrupsjonshandlinger. I dette arbeidet vil det inngå det å utarbeide og iverksette antikorrupsjonstiltak. Mindre selskaper vil i mange tilfeller ikke ha tilstrekkelig ressurser til å ansette egne advokater som jobber aktivt med antikorrupsjon. For disse vil det derfor være nødvendig å innhente ekstern hjelp for å utarbeide et antikorrupsjonsprogram.

Det foreligger en rekke standarder og veiledninger for hva som bør inngå i et antikorrupsjonsprogram. Eksempler på dette er blant annet ISO 37001⁵⁷ og Transparency

---

⁵⁵ NOU 1996:3 side 136-137

⁵⁶ Trond Eirik Schea, *Selskapsstyring og antikorrupsjon*, Oslo 2014, s. 390 (heretter forkortet Schea 2014)

⁵⁷ International Organization for Standardization, *ISO 37001 Anti-bribery management systems – Requirements with guidance for use*, Sveits 2016 (heretter forkortet ISO 2016): <https://www.iso.org/standard/65034.html>, sist besøkt 28. April 2017

Internationals Business Principles for Countering Bribery.⁵⁸ Transparency International Norge har utgitt en håndbok som er tilpasset norsk næringsliv.⁵⁹ PwC har også utarbeidet en antikorrupsjonsrapport, som blant annet gir uttrykk for hva de anser som beste praksis på området.⁶⁰ Den videre fremstillingen vil bygge på disse fire veiledningene.

Et viktig utgangspunkt er at det ikke er mulig og totalt å eliminere all risiko for korrupsjon i et selskap.⁶¹ Som uttalt av tidligere konsernsjef i Norsk Hydro, Eivind Reiten:

*"Det er bare personer som ikke har ledet denne type internasjonale virksomheter som vil si at de aldri kunne bli innblandet i korrupsjon. Men det som skiller de gode selskapene fra de mindre gode, er holdningene og systemene de har for å unngå det."*⁶²

Norske og utenlandske selskaper utsettes daglig for korrupsjonsrisiko gjennom sin virksomhet. Korrupsjonsrisikoen kan enten komme direkte fra det aktuelle selskapet eller via andre selskaper som selskapet har eierinteresser i. Det kan også være gjennom samarbeidende selskaper. Mange selskaper driver virksomhet i utlandet, noe som gjør at risikoen for korrupsjon øker tilsvarende. Eksempler på selskaper som i stor grad utsettes for slik risiko er Yara og Telenor. Begge disse selskapene har som nevnt vært involvert i korrupsjonssaker knyttet til deres virksomhet i utlandet.

Forskjellige land kan ha ulik oppfatning av hva som for eksempel vil være en utilbørlig fordel. I denne sammenhengen er det derfor viktig at selskapet er bevisst kulturforskjellene i de landene de operer i og tilpasser arbeidet sitt etter det. Det vil derfor være viktig for

---

⁵⁸ Transparency International, *Business Principles for Countering Bribery*, 2013:

http://www.transparency.org/whatwedo/publication/business_principles_for_countering_bribery, sist besøkt 28. April 2017

⁵⁹ Transparency (2014)

⁶⁰ PwC, *Gjennomgang av korrupsjonsregelverk, antikorrupsjonstiltak og eierstyring*, Oslo 2016, (heretter forkortet PwC 2016):

<https://www.regjeringen.no/contentassets/1e258223629a4b69999cab9b82ccd35f/rapport-narings--og-fiskeridepartementet-01.09.2016.pdf>, sist besøkt 27. April 2017

⁶¹ PwC (2016) side 44. Se også ISO (2016) side 7

⁶² Eivind Reiten, Aftenposten 18. januar 2014

selskapene at personer som har ansvaret for og jobber med prosjekter i utlandet, i større grad er til stede i det landet prosjektet knytter seg til.

Når et selskap skal utarbeide og implementere et antikorrupsjonsprogram, er det fire hovedpunkter som er viktig for utarbeidelsen og implementeringen av dette.

For det første må risikoen kartlegges og tiltakene som iverksettes må være forholdsmessige ut fra selskapets risikoprofil.⁶³ En svært viktig del av et antikorrupsjonsprogram er at selskapet får oversikt over hvilken risiko som er knyttet til selskapets virksomhet. Det er selskapets risikoprofil som definerer behovet for hvilke tiltak som bør implementeres i selskapets virksomhet for å forebygge og avdekke korrupsjon.⁶⁴ Kartleggingen av korrupsjonsrisiko må gjøres fortløpende og integreres i alle beslutningsprosesser i selskapet. Vurderingen av korrupsjonsrisikoen kan ikke gjennomføres som en engangsøvelse som skal gjelde generelt for hele virksomheten. Vurderingen må gjøres konkret i hvert enkelt tilfelle.

Hvis selskapet for eksempel driver virksomhet i et land hvor risikoen for korrupsjon er stor, er det desto viktigere at antikorrupsjonsarbeidet tar hensyn til denne risikoen. Dette innebærer at innholdet og omfanget av et antikorrupsjonsprogram vil variere ut fra blant annet selskapets virksomhet, hvor i verden virksomheten utføres og graden av samarbeid med tredjeparter.⁶⁵ Uttak av naturressurser i afrikanske stater krever andre typer antikorrupsjonstiltak enn vareproduksjon for et lokalt marked.⁶⁶

Små norske selskaper vil derfor ha behov for langt færre systemer og kontroller enn hva et stort selskap med virksomhet i flere land har behov for. Hva som behøves av tiltak, må som nevnt avgjøres ut fra selskapets risikoprofil. Kartlegging av korrupsjonsrisiko er også viktig i forhold til selskapets medkontrahenter og forretningspartnere. Det vil alltid foreligge en risiko for at forretningspartnere vil kunne dra med seg en risiko for korrupsjon inn i avtaleforholdet.

---

⁶³ Transparency (2014) side 53

⁶⁴ PwC (2016) side 49 og ISO (2016) side 6.

⁶⁵ PwC (2016) side 49

⁶⁶ Schea (2014) side 391

I saker hvor det foreligger en slik risiko, bør selskapet gjennomføre en "Integrity Due Diligence" (IDD) for å vurdere korrupsjonsrisikoen.⁶⁷

Antikorrupsjonstiltakene som ønskes gjennomført kan på den annen side ikke være uforholdsmessig kostnadskrevende, slik at dette potensielt kan gå ut over selskapets virksomhet. Det er imidlertid viktig at selskapet ikke nedprioriterer antikorrupsjonsarbeidet på grunn av at dette vil medføre kostnader for selskapet. Dersom selskapet utsettes for korrupsjonshandlinger, vil kostnaden knyttet til dette kunne bli betydelig høyere enn selve antikorrupsjonsprogrammet. Som tidligere USAs vise-statsadvokat Paul McNulty har uttalt, "If you think compliance is expensive – try non-compliance".

For det andre må antikorrupsjonsprogrammet være forankret i selskapets styre og ledelse.⁶⁸ For at selskapet skal kunne avdekke og hindre korrupsjonshandlinger er det viktig at styret og ledelsen i foretaket er bevisst på risikoen for korrupsjon i virksomheten. De må delta aktivt i arbeidet mot korrupsjon. Dette innebærer blant annet at selskapets ledelse må skape en felles forståelse blant de ansatte om viktigheten av antikorrupsjonsarbeid. Hvis de ansatte har en klar oppfatning av hva ledelsen krever av dem, vil det kunne være med på å minimere risikoen for at det tas korruperte avgjørelser. I denne sammenhengen er det viktig at ledelsen kommuniserer klart og tydelig at det er en nulltoleranse for korrupsjon. Disse punktene vil være en viktig del i arbeidet med å skape en god antikorrupsjonskultur i selskapet.

For det tredje er det viktig at selskapet etablerer retningslinjer, instruksjoner og har opplæring av de ansatte.⁶⁹ Både etiske retningslinjer og retningslinjer for hvordan avgjørelser skal tas, er viktige deler i et selskaps antikorrupsjonsarbeid. Retningslinjene bør berøre alle relevante problemstillinger knyttet til korrupsjon i virksomheten. I retningslinjene er det også viktig at det fremheves hva som er en akseptabel og uakseptabel praksis.⁷⁰ Dette gjelder særlig i forhold til vurderingen av hva som er å anse som en utilbørlig fordel. Slike retningslinjer kan fungere som et godt hjelpemiddel når de ansatte skal ta beslutninger.

---

⁶⁷ PwC (2016) side 52

⁶⁸ ISO (2016) side 8

⁶⁹ PwC (2016) side 48-49. Se også Transparency (2014) side 55

⁷⁰ Transparency (2014) side 55

Til slutt må det fra selskapets side foretas jevnlige internkontroller og evalueringer av de tiltakene som er iverksatt av selskapet⁷¹. Risikoen for korrupsjon kan fort endre seg. Dette kan blant annet skyldes endrede forhold i bransjen, at virksomheten blitt mer omfattende og at nye prosjekter iverksettes. I denne sammenheng er det viktig at daglig leder og de som arbeider med antikorrupsjon i selskapet, løpende gir opplysninger til styret for at de skal kunne gjennomføre jevnlige evalueringer av selskapets antikorrupsjonsarbeid.⁷² Uten denne informasjonsflyten vil det være vanskelig for selskapets styre å få oversikt over hva som funker og hva som eventuelt trenger forbedring. Videre er det svært viktig at styrets evalueringer av antikorrupsjonsarbeidet i selskapet dokumenteres.⁷³

Selskapet bør også ha etablert et system for varsling dersom det foreligger indikasjoner på korrupte avgjørelser. Et godt antikorrupsjonsprogram er avhengig at de ansatte som eksponeres for korrupsjonsrisiko, tar ansvar for å etterleve selskapets retningslinjer og i forlengelsen av dette rapportere om mistenkelige forhold.⁷⁴

3.4 Antikorrupsjon i internasjonal rett

3.4.1 Generelt om antikorrupsjon i internasjonal rett

Mange norske selskaper driver virksomhet i et internasjonalt marked. Dette gjør at selskapene vil måtte forholde seg til ulike lands lovgivning. To utenlandske lover som har likhetstrekk med den norske og som det for mange selskaper er viktig å ha kjennskap til, er USAs "Foreign Corrupt Practices Act" (FCPA) og Storbritanias "UK Bribery Act" (UKBA). Når selskapets virksomhet gjør at selskapet kan bli ansvarlig for korrupsjonshandlinger etter de to lovene, er det viktig at selskapet tilpasser sine antikorrupsjonsprogrammer etter de krav som

---

⁷¹ ISO (2016) side 18-19

⁷² PwC (2016) side 63

⁷³ PwC (2016) side 63

⁷⁴ Scea (2016) side 394

stilles etter FCPA og UKBA. De to lovene anses også å gi uttrykk for en beste praksis knyttet til korrupsjon. Jeg blir i punkt 4.4.4 å komme tilbake til betydningen av dette.

3.4.2 Foreign Corrupt Practices Act

I 1997 vedtok den amerikanske kongressen Foreign Corrupt Practices Act (heretter forkortet FCPA). Loven gjelder bare for bestikkelser av utenlandske offentlige tjenestemenn.

FCPA håndheves av The department of Justice (DOJ) og Securities and Exchange Commission (SEC). DOJ og SEC har sammen utarbeidet retningslinjer som skal hjelpe selskaper og enkeltpersoner å oppdage og forebygge korrupsjon.⁷⁵ Retningslinjene er ikke bindende, men vil være et godt hjelpemiddel for selskaper til å forstå hvordan loven skal følges og hvordan den håndheves av myndighetene.

Om det skal tas ut tiltale for brudd på FCPA avgjøres av DOJ etter "Principles of federal Prosecution of Business Organizations".⁷⁶ Det er ni prinsipper som er sentrale i påtalespørsmålet.⁷⁷ Det er særlig to punkter som er relevant for oppgavens problemstilling. I punkt nr. 5 fremgår det at det i vurderingen skal legges vekt på "the existence and effectiveness of the corporation's pre-existing compliance program". Videre skal det etter punkt 6 legges vekt på "the corporation's remedial actions, including any efforts to implement an effective corporate compliance program or improve an existing one (...)".

Vurderingen av selskapets compliance-program bygger på de myndighetene kaller "hallmarks of effective compliance programs". Veilederen inneholder 10 elementer som myndighetene mener må inngå i et effektivt compliance-program.⁷⁸

Hvilke tiltak som må utarbeides og implementeres må vurderes særskilt til hvert enkelt selskap. Compliance-programmet må tilpasses den enkelte virksomhets behov, risiko og

---

⁷⁵ Criminal Division of the U.S Department of Justice and the Enforcement Division of the U.S. Securities and Exchange Commission, *A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act*, 2012, (heretter forkortet FCPA Resource guide): <https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-fraud/legacy/2015/01/16/guide.pdf>, sist besøkt 28. April 2017.

⁷⁶ FCPA Resource guide side 52

⁷⁷ FCPA Resource guide side 53

⁷⁸ FCPA Resource guide side 57-62

utfordringer.⁷⁹ Dersom selskapet har utarbeidet et compliance-program som er utformet, implementert og håndhevet på en god måte, vil det gi selskapene et godt grunnlag for å være i stand til å forhindre og oppdage korrupsjonshandlinger i virksomheten.

De 10 elementene i et effektivt compliance-program er som følgende:⁸⁰:

1. Ledelsens engasjement og forpliktelser og tydelig uttalte retningslinjer mot korrupsjon
2. Implementering av retningslinjer og prosedyrer
3. Oversikt, uavhengighet og ressursallokering
4. Risikovurdering
5. Opplæring og løpende rådgivning
6. Insentiver og disiplinære tiltak
7. Tredjeparts undersøkelser og betalinger
8. Varslingskanal og interne granskninger
9. Kontinuerlig forbedring: Løpende kontroll og gjennomgang
10. Fusjon og oppkjøp: Due diligence før transaksjonen og integrasjon av virksomhet etter fusjon/oppkjøp

3.4.3 UK Bribery Act

I 2011 trådte den nye britiske korrupsjonsloven UK Bribery Act⁸¹ i kraft. UKBA kan sies å være det mest nyskapende lovgivningsinitiativet i Europa knyttet til korrupsjonslovgivning.⁸² Lovens paragraf 1-6 inneholder bestemmelser som omhandler personlig straffansvar for korrupsjonshandlinger. Bestemmelsene kriminaliserer både aktiv og passiv korrupsjon.

Etter paragraf 7 første ledd er foretaket gitt vidt ansvar for handlinger begått av personer tilknyttet foretaket. Et foretak kan etter "identification doctrine" holdes ansvarlig for brudd på

---

⁷⁹ FCPA Resource guide side 57

⁸⁰ PwC (2016) side 40-41

⁸¹ UK Bribery Act 2010 (heretter forkortet UKBA):

http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/pdfs/ukpga_20100023_en.pdf, sist besøkt 28. April 2017

⁸² Schea (2014) side 396

disse bestemmelsene dersom personen kan identifiseres med foretaket.⁸³ Ansvar for korrupsjonshandlinger etter paragraf 7 er lempeligere enn etter norsk rett, ved at det er et vilkår om at bestikkelsen må ha vært gitt eller tilbydd med formål om å gi foretaket en forretningsmessig fordel.

Ansvar etter paragraf 7 første ledd kan karakteriseres som et tilnærmet objektivt ansvar. Annet ledd gir imidlertid "straffrihet" for foretaket dersom de har implementert "adequate procedures" for å hindre at personer tilknyttet foretaket begår korrupsjon.

Bestemmelsen gir ikke noen konkrete føringer på hva som inngår i vilkåret "adequate procedures". UKBA paragraf 9 pålegger justisdepartementet å publisere en guide knyttet til hvilke tiltak et foretak kan implementere for å forhindre korrupsjon i virksomheten, og i forlengelsen av dette hva som skal til for å oppfylle vilkåret om "adequate procedures".⁸⁴ Innholdet i guiden er generell og tar utgangspunkt i seks overordnede prinsipper for vurderingen av hvilke tiltak som tilfredsstillt kravet.⁸⁵ Påtalemyndigheten og domstolene må vurdere konkret i hver enkelt sak om foretaket har hatt "adequate procedures" for å hindre korrupsjon.

Myndighetene fremhever at selskapene som utgangspunkt bør ha en risikobasert tilnærming til forebygging av korrupsjon.⁸⁶ Videre må de forebyggende tiltakene som iverksettes av selskapet, være forholdsmessige ut fra den risikoen selskapet står overfor.⁸⁷ Hvis et selskap har virksomhet i land hvor korrupsjonsrisikoen er høy, vil det for selskapet kreves mer for å oppfylle vilkåret om "adequate procedures"

---

⁸³ Høivik (2012) side 155

⁸⁴ Ministry of Justice, *Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing*, 2011 (heretter forkortet UKBA Guidance): <https://www.justice.gov.uk/downloads/legislation/bribery-act-2010-guidance.pdf>, sist besøkt 28. April 2017

⁸⁵ UKBA Guidance side 6

⁸⁶ UKBA Guidance side 7

⁸⁷ UKBA Guidance side 7

De seks prinsippene som inngår i vurderingen av vilkåret "adequate procedures" er som følgende⁸⁸:

1. Risikotilpassede tiltak
2. Forankring av antikorrupsjonstiltak i toppledelsen
3. Risikovurdering
4. Due diligence
5. Kommunikasjon og opplæring av ansatte
6. Overvåking og evaluering av foretakets antikorrupsjonstiltak.

Guiden inneholder videre 11 case-studier eksemplifiserer hvordan de seks prinsippene kan anvendes i konkrete saker. Departementet fremhever i guiden at disse sakene vil kunne hjelpe foretakene i spørsmålet om hvilke tiltak som behøves for å forebygge at personer tilknyttet foretaket begår korrupsjonshandlinger.⁸⁹

4 Betydningen av compliance-tiltak for den skjønsmessige vurderingen av om foretaket bør straffes

4.1 Generelt om den skjønsmessige vurderingen etter strl. § 27, jf. § 28.

I strl. § 28 er det gitt en oppregning av momenter som er relevante ved vurderingen av om et foretak bør straffes, jf. "kan foretaket straffes" i strl. § 27. Etter § 28 er oppregningen ikke uttømmende jf. formuleringen "skal det særlig tas hensyn til". Dette innebærer at det kan legges vekt på andre momenter som ikke fremgår av ordlyden.

Den skjønsmessige vurderingen etter § 27 og oppregningen av relevante momenter i § 28, innebærer at påtalemyndigheten og domstolen må vurdere konkret i hver enkelt sak hvilke

---

⁸⁸ UKBA Guidance side 20-30 og PwC (2016) side 37-38

⁸⁹ UKBA Guidance side 32

momenter som er relevante. For betydningen av antikorrupsjonstiltak i "kan"-skjønnet etter § 27, er det to momenter som er av særlig betydning. Disse to momentene er angitt i § 28 bokstav a og c. Bokstav a knytter seg til "straffens preventive virkning", mens bokstav c gjelder "om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget lovbruddet". I og med at det er disse to momentene som har størst relevans med hensyn til avhandlingens tema, vil det i det følgende redegjøres nærmere for innholdet i disse.

4.2 Straffeloven § 28 bokstav a

Etter strl. § 28 bokstav a skal det for det første legges vekt på "straffens preventive virkning" ved vurderingen om foretaket skal ilegges straff. Som nevnt i punkt 2.1.2 har straffens preventive virkninger to formål. Den skal for det første virke preventiv overfor det enkelte foretak (individualprevensjon), for det andre virke preventivt overfor foretak generelt (allmennprevensjon). Skillet mellom straffens individualpreventive- og allmennpreventive virkninger har betydning for vurderingen av straffens preventive virkning i korrupsjonssaker.

Når det gjelder straffens virkning overfor det enkelte foretaket, vil faren for å kunne bli ilagt foretaksstraff gi foretaket et incitament til å forebygge at ansatte tilknyttet foretaket begår korrupsjonshandlinger. Konsekvensene av å bli trukket inn i en korrupsjonssak, er som nevnt ikke bare knyttet til det strafferettslige. En korrupsjonssak vil kunne gå ut over selskapets omdømme, og videre påvirke forholdet til selskapets kontraktsparter og investorer. Dette gjelder også i de tilfeller hvor det blir tatt ut tiltale mot foretaket, men hvor de blir frikjent for foretaksstraff. En etterforskning og en eventuell tiltale vil kunne få store konsekvenser for selskapet, ved at selskapet må sette av ressurser og tid til dette.

Dersom foretaket ikke har noen former for antikorrupsjonstiltak, vil straffesanksjoner være med på å tydeliggjøre viktigheten av dette. Departementet uttaler i forarbeidene at foretaksstraffen "må søkes utmålt på en slik måte at den så vidt mulig vil virke avskrekkende og normdannende for fremtiden".⁹⁰ Dette gjelder først og fremst overfor det konkrete foretaket som blir ilagt foretaksstraff. Straffen skal virke avskrekkende ved at foretaket blir

---

⁹⁰ Ot.prp.nr.27 (1990-1991) side 34 andre spalte. Se også Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 432 første spalte

ilagt store bøter, og at foretaket i den anledning ser at bøtene langt overstiger kostnadene ved å implementere et godt antikorrupsjonsprogram. Når departementet fremhever at straffen skal søkes utmålt for å virke normdannende, tydeliggjøres betydningen av forebyggende tiltak. Dersom foretaket ikke har implementert noe antikorrupsjonsprogram, vil dette kunne gjenspeiles i boten som blir ilagt. Selv om departementets uttalelse knytter seg til straffutmålingen, vil den av denne grunn også ha overføringsverdi til vurderingen av om det skal tas ut tiltale eller ilegges straff.

I enkelte tilfeller begås den korruperte handlingen av en person som har en ledende stilling i foretaket. Personer med ledende stillinger har ofte det overordnede ansvaret for prosjekter og avtaler, og det er ofte disse personene som tar de endelige avgjørelsene. Et eksempel på dette er at en innkjøpssjef tar den endelige avgjørelsen om at det skal inngås en kontrakt med en tredjepart. Dersom domstolen kommer til at det i et slikt tilfelle skal ilegges foretaksstraff, vil dette oppfordre foretakene til å innføre tiltak for å avverge fremtidige lovbrudd.⁹¹ Straffen vil kunne gi et økt fokus hos ledelsen i foretaket på å aktivt forebygge at det tas korruperte avgjørelser.

Foretaksstraffens preventive virkning har også betydning ut over det enkelte foretaket. Dette gjelder særlig for foretak som har virksomhet innenfor samme bransje som tidligere straffede foretak. Foretaksstraff vil i disse tilfellene kunne bidra til å heve standarden innenfor bransjen.⁹² Dersom et foretak ilegges straff i en korrupsjonssak, vil dette kunne bidra til å gjøre det klart for andre foretak med tilsvarende praksis at de i fremtiden må skjerpe sine rutiner, instruksjoner mv. for å unngå straffansvar. Dette kan øke fokuset på viktigheten av at det utarbeides og implementeres antikorrupsjonstiltak hos foretak generelt. I forlengelsen av dette vil også straffens allmennpreventive virkning kunne føre til at ledelsens ansvar for implementering av antikorrupsjonstiltak i større grad tydeliggjøres.

4.3 Straffeloven § 28 bokstav c

Etter strl. § 28 bokstav c skal det legges vekt på "om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget lovbruddet". Det sentrale i dette

---

⁹¹ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) side 432

⁹² Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) side 432

punktet er om foretaket på noen slags måte kunne ha forebygget korrupsjonshandlingen. Hvis foretaket hadde mulighet til å forebygge handlingen, men likevel ikke gjorde det, vil man kunne si at foretaket er å bebreide for korrupsjonshandlingen. Høyesterett uttaler i Rt. 2008 s. 996 at "[e]t vesentlig spørsmål (...) er om det er noe å bebreide selskapet for det som har hendt – burde selskapet ha handlet annerledes. Dette spørsmålet må ses i sammenheng med bokstav c (...)".⁹³

I motsatt retning ligger de tilfeller hvor foretaket kan dokumentere at de har hatt et fokus på risikoen for korrupsjon og iverksatt tiltak for å avdekke og forebygge korrupte handlinger. I disse tilfeller vil ikke foretaksstraffens preventive virkning gjøre seg gjeldende i like stor grad som i eksempelet overfor. I forarbeidene til bestemmelsen fremhever departementet at bokstav c har nær sammenheng med bokstav a, hvor det skal legges vekt på den preventive virkningen av foretaksstraffen.⁹⁴

I noen tilfeller vil det fra foretakets side ikke ha vært mulig å avverge korrupsjonshandlingen. Et eksempel på dette er at en ansatt i foretaket bevisst går ut over de instruks og retningslinjer som foreligger, og at det av den grunn ikke var mulig for ledelsen å hindre at den korrupte avgjørelsen ble tatt. Dette kan være tilfellet der den ansatte tar avgjørelsen med egen vinnings hensikt.

Departementet uttaler i forarbeidene at "[s]traffen kan neppe sies å ha en preventiv effekt dersom foretaket ikke har mulighet til å forebygge tilsvarende handlinger i fremtiden".⁹⁵

Videre fremholder departementet på samme side at

"Innebærer handlingen et instruksbrudd som foretaket ikke kan klandres for, kan det tale for at foretaket ikke bør straffes. Motsatt kan det tenkes handlinger i strid med instruks som det er naturlig at foretaket holdes ansvarlig for, for eksempel hvis foretaket kunne ha forutsett instruksbruddet eller burde ha hatt bedre kontrollrutiner."

---

⁹³ Rt. 2008 s. 996 avsnitt 30

⁹⁴ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 432

⁹⁵ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 432

Dette er godt i samsvar med det overordnede formålet bak foretaksstraffen. Dersom foretaket ikke hadde noen mulighet til å forebygge korrupsjonshandlingen, enten ved organisatoriske tiltak eller på andre måter, vil det preventive hensynet bak foretaksstraffen svikte.⁹⁶ I motsatt retning ligger det i dette at dersom foretaket har hadde mulighet til å forebygge lovbruddet, vil det være et moment som taler for at det skal ilegges foretaksstraff.⁹⁷ Spørsmålet om foretaket har hatt noen mulighet ved organisatoriske tiltak til å forebygge korrupsjonshandlingen, vil dermed være av stor betydning for vurderingen av om det skal tas ut tiltale eller ilegges foretaksstraff.

Ut over dette gis det i forarbeidene til § 28 ingen føringer på hvilke tiltak som foretaket kan implementere for å forebygge korrupsjonshandlinger og, i forlengelsen av dette, kunne unngå straffansvar. Videre fremgår det ikke av forarbeidene hvilke prinsipper som kan fungere som retningsgivende for hvilke tiltak som er av betydning for vurderingen av om foretaket skal straffes.

4.4 Domstolens vurdering av betydningen av compliance-tiltak ved vurderingen etter strl. § 27, jf. § 28

4.4.1 Innledning

Spørsmålet om hvilken betydning compliance-tiltak har i vurderingen av om et foretak skal ilegges foretaksstraff, er aktuelt i to omganger. For det første vil det være et spørsmål hvilken betydning det vil ha i vurderingen når påtalemyndigheten skal ta stilling til om det skal tas ut tiltale mot foretaket. For det andre vil det være et spørsmål for domstolen når de skal ta stilling til om det skal ilegges foretaksstraff.

Påtalemyndigheten og domstolen skal legge vekt på de samme forhold og foreta den samme vurderingen etter strl. § 27, jf. § 28. De momenter som har blitt trukket frem i rettspraksis vil være styrende for både påtalemyndigheten og domstolens vurdering av straffespørsmålet.

---

⁹⁶ Høivik (2012) side 203

⁹⁷ Trond Eirik Schea, *Foretakssansvaret og foretaksintern forebygging – tid for et skritt videre?*, Oslo 2013, s 232 (heretter forkortet Schea 2013)

Domstolen vil imidlertid ha et bedre grunnlag til å ta stilling til straffespørsmålet, herunder de faktiske og rettslige forhold. Vurderingen foretas etter en umiddelbar bevisføring, hvor partenes rett til kontradiksjon blir ivaretatt.

Det foreligger ikke noe påtaledirektiv i norsk rett som behandler spørsmålet om hvilken betydning forebyggende tiltak har i påtalespørsmålet. Påtalemyndighetens vurdering av et selskaps compliance-tiltak, vil bare være tilgjengelig i de tilfeller det ilegges forelegg eller tas ut tiltale. Når saken henlegges, vil andre selskaper ikke ha en mulighet til å se hvilken betydning compliance-tiltak har i vurderingen etter strl. § 27, jf. § 28. Et selskap vil også selvfølgelig ha mulighet til å få prøvd et eventuelt forelegg for domstolen. I mange tilfeller vil imidlertid selskapet vurdere de kommersielle virkningene til å være større enn selve boten. Dette gjør at håndhevelsespraksisen til Økokrim ikke blir undergitt "(...) den kvalitetskontroll som ligger i domstolsprøving".⁹⁸

Påtalemyndighetens vurdering er naturlig nok av stor betydning for foretakene. Selv om foretaket skulle bli endelig frifunnet av domstolene vil tiltalen medføre en tidkrevende og kostbar prosess og en stor belastning for omdømmet. Dette forholdet har nok betydning for foretakenes villighet til å akseptere forelegg fremfor å prøve en sak for domstolene. Dette fører igjen til at rettspraksis om foretaksstraff i slike saker er meget sparsommelig.

4.4.2 Rt. 2013 s. 1025 ("Norconsult-saken")

Den første, og hittil eneste, dommen i norsk rettspraksis som gjelder foretaksstraff og korrupsjon ble avsagt i 2013. Saken for Høyesterett gjaldt spørsmål om et konsulentselskap skulle ilegges foretaksstraff for medvirkning til korrupsjon begått av en av selskapets ansatte.

I forbindelse med et vann- og avløpsprosjekt i Tanzania våren 2003 ble det utlyst en konkurranse om byggeledelsen for prosjektet. Et fellesforetak bestående av tre parter, to utenlandske selskaper samt Norconsult, vant konkurransen og ble tildelt oppdraget. Høsten 2006 ble Norconsult kontaktet av Verdensbanken, som finansierte prosjektet, på bakgrunn av mistanker om blant annet korrupsjon. Det ble i våren 2007 avdekket forhold som ble anmeldt

---

⁹⁸ Knut Høivik, Dagens Næringsliv, *Bot mot Bedring*, 30. mars 2014:

<http://www.dn.no/meninger/debatt/2014/03/30/Korrupsjon/bot-mot-bedring>, sist besøkt: 27. april 2017

til Økokrim. Bakgrunnen for anmeldelsen var at det i kontrakten mellom fellesforetaket og DWASA var blitt forutsatt at 5 % av kontraktssummen skulle utbetales til ansatte i vann- og avløpsmyndighetene (DWASA).

På bakgrunn av dette forholdet tok Økokrim ut tiltale for medvirkning til grov korrupsjon etter strl. 1902 § 276b mot tre ansatte i Norconsult. Det ble samtidig utstedt forelegg om foretaksstraff på fire millioner kroner. I tingretten ble alle de tre ansatte domfelt for medvirkning til grov korrupsjon. Den ene ansatte anket til lagmannsretten, hvor vedkommende ble frifunnet. Norconsult ble frifunnet i tingretten, men ble domfelt i lagmannsretten. Selskapet anket dommen til Høyesterett.

I saken for Høyesterett ble Norconsult frifunnet for foretaksstraff. Da de to av de tre ansatte var blitt domfelt for medvirkning til grov korrupsjon, konkluderte Høyesterett med at vilkårene for anvendelse av foretaksstraff forelå.⁹⁹ Spørsmålet for Høyesterett var derfor om Norconsult skulle straffes etter "kan"-vurderingen i strl. 1902 48 a.

Lagmannsretten frikjente den ene ansatte (C) og konkluderte med at den andre personens forhold (B) var av liten betydning for vurderingen av foretaksstraff. For Høyesterett ble derfor vurderingen av foretaksstraff knyttet opp til den tredjes forhold (A) i kombinasjon med selskapets forhold.

Hovedbegrunnelsen for foretaksstraff er som fremholdt i tidligere rettspraksis "(...) å styrke straffebudenes preventive effekt ved at "ansvarspulverisering" unngås og foretakene får et incitament til å forhindre at lovbrudd blir begått".¹⁰⁰ Førstvoterende fant, således, med bakgrunn i lagmannsrettens vurdering, at foretaksstraffens allmennpreventive virkninger klart talte for at Norconsult skulle ilegges foretaksstraff.¹⁰¹ Korrupsjon i utviklingsland et meget alvorlig og samfunnsskadelig problem. Prosjektet som Norconsult var en del av fremstod videre som "et velorganisert bestikkelsessystem av offentlige ansatte".¹⁰²

Med bakgrunn i dette fremhevet Høyesterett at foretaksstraff i denne saken "vil kunne bidra til økt bevissthet blant selskaper som driver internasjonalt, om at de har et selvstendig ansvar

---

⁹⁹ Avsnitt 19

¹⁰⁰ Avsnitt 35

¹⁰¹ Avsnitt 39

¹⁰² Avsnitt 39.

for å sikre at regelverket etterleves i egen organisasjon".¹⁰³ En bevissthet om risikoen for korrupsjon og etterlevelse av interne regler, er særlig viktig for selskaper med virksomhet i land hvor risikoen for korrupsjon er høy. Som nevnt i punkt x er bevissthet til korrupsjonsrisiko en viktig faktor i arbeidet for å bedre praksisen blant nasjonale og internasjonale selskaper. Hvis selskaper har et fokus på korrupsjon og aktivt jobber for å motvirke dette, vil det også bidra til at selskapene konkurrer på like vilkår.

Norconsult anførte videre at behovet for foretaksstraff i dette tilfellet svikter ettersom A befant seg på laveste trinn i selskapet, og at det ikke var noen på ledelsesnivå som kunne klandres for korrupsjonshandlingen. Høyesterett avviste denne anførselen, og uttalte at "foretaksstraffen også rammer der handlingen er begått på et underordnet nivå, men der foretakets ledelse kan bebreides for ikke å ha truffet tiltak som kunne ha forebygget hendelsen".¹⁰⁴ Om Norconsult var å bebreide for det som hadde skjedd, ble av Høyesterett derfor vurdert etter bokstav c i strl. 1902 § 48b.

I tilknytning til denne vurderingen anførte Norconsult at man ved korrupsjon befinner seg på et område der grensen mellom det lovlige og ulovlige for alle praktiske formål er kjent for enhver, og at retningslinjer, instruksjoner og opplæring derfor i liten grad bidrar til forebygging av korrupsjonshandlinger. Høyesterett avviste denne anførselen og uttalte at "[s]elv om grensen mellom rett og galt er klar i forbindelse med korrupsjon og som sådan ikke trenger noen nærmere utdyping i instruksjoner og manualer, er dette et felt som krever tiltak og oppmerksomhet".¹⁰⁵

Dersom Norconsult sin anførsel hadde ført frem, ville de innebære at bokstav c ikke ville fått noen selvstendig betydning for foretaksstraff i korrupsjonssaker. Dette ville harmonert dårlig med det preventive hensynet bak foretaksstraff, og at straffen skal gi foretakene et incitament til å forebygge straffbare handlinger.

Bevisføringen for Høyesterett viste at Norconsult ikke manglet kunnskap om forbudet mot korrupsjon, men at de heller manglet vilje til å ta dette alvorlig. Dette var en indikasjon på at antikorrupsjonskulturen i selskapet ikke var god nok. Når situasjonen var slik, fremholdt

---

¹⁰³ Avsnitt 40

¹⁰⁴ Avsnitt 49

¹⁰⁵ Avsnitt 53

Høyesterett at det er "særlig viktig at ledelsen gir tydelig uttrykk for at ingen form for korrupsjon er akseptabel".¹⁰⁶ Som fremholdt i punkt 3.3, er det svært viktig at ledelsen i et selskap kommuniserer klart og tydelig til de ansatte at det er nulltoleranse for korrupsjon. Uten slik kommunikasjon fra ledelsen, er det vanskelig å skape en god antikorrupsjonskultur i selskapet.

Når det gjaldt tidspunktet for vurderingen av om foretaksstraff skulle ilegges, anførte Norconsult at det måtte tas utgangspunkt i bevissthetsnivået som forelå i 2003. Dette var ikke førstvoterende enig i, og fremholdt at en dårlig standard i bransjen eller samfunnet generelt ikke er relevant for vurderingen.¹⁰⁷ Utgangspunktet for vurderingen måtte tas i at korrupsjon har vært straffbart i lang tid, og at lovendringen i 2003 var et resultat av et omfattende internasjonalt arbeid mot avdekking og forebygging av korrupsjon.¹⁰⁸ Videre la førstvoterende vekt på virksomhetens karakter. Norconsult var, og er, et stort selskap som hadde virksomhet tilknyttet flere markeder og i flere land. For slike selskaper er det naturlig at det brukes tid og ressurser på avdekking og forebygging av korrupsjon.

Med dette som bakgrunn uttalte førstvoterende at "det må være lovgivningen slik den lyder til enhver tid – og ikke eventuelt lavt bevissthetsnivå hos markedsaktørene generelt eller innenfor en bransje spesielt – som setter standard for hva som skal kunne forventes av tiltak for å tilpasse virksomheten til lovgivningens krav".¹⁰⁹ Dersom et manglende bevissthetsnivå hos markedets aktører skulle være avgjørende for Høyesteretts vurdering, ville kravene til antikorrupsjonstiltak i straffeloven i stor grad blitt illusorisk ved at aktørene kunne "styre" hva som var tilstrekkelig for etterlevelse.

Når det gjaldt spørsmålet om Norconsult kunne gjort mer for å forebygge overtredelsen, gjennomgikk førstvoterende selskapets tiltak og rutiner knyttet til korrupsjon. Norconsult hadde for Høyesterett anført at selskapet hadde de rutiner og standarder som kunne forventes på den tiden.

---

¹⁰⁶ Avsnitt 53

¹⁰⁷ Avsnitt 55

¹⁰⁸ Avsnitt 57

¹⁰⁹ Avsnitt 61

Førstvoterende sluttet seg til lagmannsrettens vurdering av tiltakene og rutinene til Norconsult. Etter lagmannsrettens syn hadde ikke selskapet gjort det de kunne for å hindre medvirkning til korrupsjon. Selskapet hadde mange oppdrag i utlandet, og i land hvor det var kjent at korrupsjon var et stort problem. Når risikoprofilen til selskapet var betydelig, tilsa dette for det første at korrupsjon burde ha vært tatt opp i de etiske retningslinjene. For det andre burde Norconsult ha utarbeidet rutiner for håndtering av korrupsjonsspørsmål. Dette gjaldt særlig for ansatte som arbeidet i land hvor risikoen for korrupsjon var høy. For disse "burde det ha vært jevnlig innskjerping og oppfriskning av rutiner hvis man møter korrupsjonsforhold i utlandet".¹¹⁰

Høyesterett synes å legge til grunn dette er et minimumskrav for selskaper som operer i land hvor risikoen for korrupsjon er høy. Dette fremstår som et naturlig krav, da antikorrupsjonstiltakene alltid må vurderes og implementeres på bakgrunn av selskapets risikoprofil. Retningslinjer og instruksjoner er viktige hjelpemidler for de ansatte når det skal treffes avgjørelser i prosjekter hvor det er en risiko for korrupsjon.

Til lagmannsrettens vurdering av Norconsults tiltak og rutiner, tilføyde førstvoterende at

"På bakgrunn av den kjennskap til korrupsjonsproblematikken som det må forventes at et selskap som Norconsult hadde – og som det ut fra forklaringene også faktisk hadde – har bevisføringen vist at den årvåkenhet som er påberopt, knapt har satt et eneste spor i noen av selskapets policyerklæringer eller rutinedokumenter fra den aktuelle perioden (...)"¹¹¹

Når Norconsult ikke hadde iverksatt noen tiltak for å hindre korrupsjon blant egne ansatte, var dette noe som klart talte for ileggelse av foretaksstraff.¹¹² Førstvoterende synes å legge til grunn at vurderingstemaet etter bokstav c er om selskapet generelt hadde antikorrupsjonstiltak og hvordan kvaliteten på disse var.

I tillegg til de manglende antikorrupsjonstiltakene var As overtredelse å anse som grov, noe som talte for å ilegge foretaksstraff. Det ble også lagt vekt på at prosjektet hadde vært svært

---

¹¹⁰ Avsnitt 69

¹¹¹ Avsnitt 71

¹¹² Avsnitt 72

viktig for Norconsult ved at det ga de fotfeste innenfor vann- og avløpssektoren i Tanzania, og at de hadde god økonomisk evne.¹¹³

Selv om førstvoterende fant det "klart at allmennpreventive hensyn, handlingens grovhet og selskapets manglende retningslinjer, instruksjer, opplæring og kontroll" klart tilsa at foretaksstraff skulle idømmes, ble Norconsult frikjent.¹¹⁴ Frifinnelsen ble begrunnet i at det hadde gått uforholdsmessig lang tid, at selskapet hadde fått omfattende reaksjoner fra verdensbanken, at foretaket hadde iverksatt flere tiltak for å forhindre korrupsjon i framtiden og at den ansatte var ilagt straff.

Et mindretall på to dommere var enig i konklusjonen til førstvoterende, med hadde en annen begrunnelse i tilknytning til vurderingen etter § 48b bokstav c. Etter i ordlyden strl. § 28 bokstav c er vurderingen om foretaket "kunne ha forebygget lovbruddet". Dette trekker i retning av at det er det konkrete lovbruddet som forebyggingselementet må vurderes opp mot. Forarbeidene til bestemmelsene legger opp til samme vurdering.¹¹⁵

Mindretallet drøftet om selskapet kunne ha forebygget den konkrete overtredelsen gjennom ytterligere retningslinjer eller tiltak.¹¹⁶ Dette ble besvart benektende. Begrunnelsen var at den ansatte var blitt grundig advart om at korrupsjon var uakseptabelt, og at dette var noe han selv var klar over.¹¹⁷ Når selskapet ikke kunne ha forebygget det konkrete lovbruddet, måtte dette være tilstrekkelig til ikke å idømme selskapet straff.¹¹⁸

Når det gjelder flertallets vurdering, tar de utgangspunkt i samme spørsmål som mindretallet, om foretaket kunne ha forebygget hendelsen.¹¹⁹ I den konkrete drøftelsen legger flertallet imidlertid til grunn et annet vurderingstema. Førstvoterende vurderer om selskapet generelt manglet antikorrupsjonstiltak for å forebygge korrupsjon.¹²⁰ Når førstvoterende konkluderte

---

¹¹³ Avsnitt 80

¹¹⁴ Avsnitt 96

¹¹⁵ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 432

¹¹⁶ Avsnitt 112

¹¹⁷ Avsnitt 117

¹¹⁸ Avsnitt 119

¹¹⁹ Avsnitt 62

¹²⁰ Avsnitt 69-71

med at selskapet manglet antikorrupsjonstiltak for å forebygge korrupsjon, var dette noe som klart talte for å ilegge foretaksstraff.

De to vurderingstemaene har en grunnleggende ulikhet. Flertallet legger til grunn et vurderingstema som knytter seg til foretakets generelle arbeid og tiltak mot at det tas korruperte avgjørelser. Mindretallet foretar en mer snever vurdering, om selskapet kunne ha forebygget det konkrete straffbare forholdet.

Både flertallet og mindretallets syn har gode grunner for seg. Vurderingstemaet mindretallet legger til grunn samsvarer med ordlyden i bokstav c og forarbeidene. For de tilfeller hvor de faktiske forhold viser at selskapet ikke har hatt noen mulighet til å forebygge den korruperte handlingen, fremstår det ikke som naturlig at selskapet skal være strafferettslig ansvarlig. Foretaksstraffens individualpreventive virkning vil i slike tilfeller ikke gjøre seg gjeldende overfor foretaket.

I de tilfeller hvor de faktiske forhold viser at selskapet generelt har manglet tiltak for å forebygge korrupsjon, som var den situasjonen flertallet vurderte, vil foretaksstraffens individual- og allmennpreventive virkning gjøre seg særlig gjeldende. Foretaksstraff vil i et slikt tilfelle gi foretaket selv og andre foretak et incitament til å aktivt forebygge korrupsjon i virksomheten. Et slikt vurderingstema samsvarer også med reguleringen i UKBA section 7, hvor vurderingen etter ordlyden er om selskapet hadde "adequate procedures" for å forhindre korrupsjon begått av personer tilknyttet selskapet.

4.4.3 Annen rettspraksis

I tillegg til Norconsult-saken er det avsagt en rekke dommer om foretaksstraff. Sakene knytter seg imidlertid til andre rettsområder enn korrupsjon. Selv om sakene ikke gjelder foretaksstraff for korrupsjonshandlinger, har Høyesterett i disse avgjørelsene kommet med generelle uttalelser som vil kunne ha betydning for vurderingen etter strl. § 27, jf. § 28. Disse

dommene vil i så måte være med på å skape et helhetlig bilde av hva Høyesterett vektlegger av forbyggende tiltak ved vurderingen av om et foretak skal straffes.¹²¹

Den videre fremstillingen vil ta utgangspunkt i tre overordnende momenter som Høyesterett har fremhevet en rekke ganger; foretaksstraffens allmenn- og individualpreventive virkninger, kartlegging av selskapets risikoprofil og betydningen av rutiner, instruksjoner og retningslinjer.

4.4.3.1 Foretaksstraffens individual- og allmennpreventive virkning

Som nevnt i punkt 2.1.2 er straffens preventive virkning det bærende hensynet bak foretaksstraffen. Foretaksstraffen skal gi foretakene et incitament til å forbygge straffbare handlinger. Dette gjelder både for det enkelte foretaket og foretak i og utenfor samme bransje. Det foreligger en rekke avgjørelser hvor Høyesterett har lagt vekt på foretaksstraffens preventive virkning ved vurderingen av om foretaket skal straffes. De andre momentene bygger også i stor grad på det preventive hensynet, da formålet bak foretaksstraffen som nevnt er at man ønsker at selskapene skal jobbe aktivt mot å forebygge straffbare handlinger i virksomheten.

I Rt. 2008 s. 996 ("KPMG-saken") ble KPMG ilagt foretaksstraff for overtredelse av revisor- og regnskapsloven. Ved vurderingen av om selskapet skulle ilegges straff, ble det av Høyesterett lagt vekt på foretaksstraffens allmennpreventive virkning. Høyesterett uttalte at dersom foretaksstraff ble ilagt ville det kunne være med på å fremheve "den betydning revisjonen har i det økonomiske liv og i samfunnet for øvrig, og de skadevirkninger sviktende revisjon kan føre til".¹²²

Når det gjelder foretaksstraffens individualpreventive virkning, har dette hensynet i sakene for Høyesterett blitt anvendt som et argument for at foretaksstraff ikke skal ilegges. I Rt. 2012 s. 770 som gjaldt overtredelse av arbeidsmiljøloven, konkluderte Høyesterett med at foretaksstraffens individualpreventive virkning trakk i retning av at det ikke skulle ilegges foretaksstraff. En av selskapets ansatte hadde under arbeid falt ni meter ned fra en usikret plattform, og ble som en følge av dette 100 % ufør. Det var mellom partene ikke bestridt at

---

¹²¹ Schea (2013) side 233

¹²² Rt. 2008 s. 996 avsnitt 37

foretaket tok de ansattes liv og helse på alvor, og HMS-systemet var etter Høyesteretts syn ikke mangelfullt.¹²³

I KPGM-saken sluttet Høyesterett seg til ting- og lagmannsrettens konklusjon om at illeggelse av foretaksstraff neppe ville hindre at de gjentok handlingene. Selskapet hadde utbetalt store erstatningssummer og fått svært negativ omtale i markedet, noe som hadde fått betydning for selskapets renommé.¹²⁴

4.4.3.2 Kartlegging av selskapets risikoprofil

Som nevnt i punkt 3.3 er kartlegging av korrupsjonsrisikoen en viktig del av et antikorrupsjonsprogram. Det er selskapets risikoprofil som er avgjørende for hvilke tiltak det er nødvendig å utarbeide og implementere i virksomheten. Hvis korrupsjonsrisikoen viser seg å være begrenset, for eksempel ved at det kun drives virksomhet i Norge, vil det ikke kreves like omfattende antikorrupsjonstiltak. Det vil være motsatt for selskaper med en virksomhet som i større grad er utsatt for korrupsjon, for eksempel selskaper med virksomhet i korrupsjonsutsatte områder.

I Rt. 2012 s. 770 ble betydningen av risikokartlegging fremhevet av Høyesterett. Ulykken skyldtes blant annet at plattformen vedkommende jobbet på ikke var godt nok sikret. Til dette uttalte førstvoterende at "bedriften i større grad burde ha kartlagt og identifisert særlige fysiske faremomenter på anlegget, som usikrede plattformer i høyden".¹²⁵ Selv om det i arbeidsmiljøloven er egne regler for internkontroll, er det grunn til å anta at en lignende vurdering vil bli lagt til grunn i korrupsjonssaker.¹²⁶ Tilsvarende betraktninger fremgår også av Høyesteretts vurdering i KPMG-saken. Høyesterett uttalte her at en bevissthet om en mulig straffereaksjon for bedriften vil "bidra til å rette oppmerksomheten mot hva som kan være særlige risikosituasjoner, og som derfor lett kan aktualisere foretaksstraff".¹²⁷

---

¹²³ Rt. 2012 s. 770 avsnitt 46

¹²⁴ Rt. 2008 s. 996 avsnitt 29

¹²⁵ Rt. 2012 s. 770 avsnitt 42

¹²⁶ Schea (2013) side 235

¹²⁷ Rt. 2008 s. 996 avsnitt 36

Risikoen for korrupsjon er noe alle selskaper forventes å være klar over. Dette gir selskapene en foranledning til å utarbeide og implementere tiltak for å avdekke og forebygge korrupsjonshandlinger. Dersom det ikke brukes tid og ressurser på å kartlegge korrupsjonsrisikoen knyttet til virksomheten, vil det være svært vanskelig å få et klart bilde over hvilke tiltak som er nødvendig.

4.4.3.3 Foretakets rutiner, instruksjoner og retningslinjer for avdekking og forebygging av straffbare handlinger.

Høyesterett har i en rekke saker fremhevet betydningen av at et foretak har tilstrekkelig rutiner, instruksjoner og retningslinjer, jf. strl. § 28 bokstav c.

I Rt. 2015 s. 1504 ble bedriftens rutiner trukket frem som et moment som både talt for og mot at foretaksstraff skulle ilegges. Saken gjaldt foretaksstraff for en produksjonsbedrift for overtredelse av arbeidsmiljøloven. En arbeidstaker falt og pådro seg hjernerystelse som følge av dårlig belysning i bedriftens fabrikklokale. Bedriften ble av Høyesterett ilagt foretaksstraff. *Mot* at foretaksstraff skulle ilegges uttalte førstvoterende at bedriften hadde "et godt HMS-system og gode systemer for å varsle og fange opp avvik. Bedriften har hatt få HMS-hendelser av alvorlig art, og den har fokus på HMS-tiltak".¹²⁸ *For* at foretaksstraff skulle ilegges fant førstvoterende overføringsverdi i en uttalelse fra KPMG-saken, hvor det ble uttalt at foretaksstraffen vil kunne ha den virkning at det blir "stadig innskjerping og oppstramming av rutiner, instruksjoner og retningslinjer" i bedriften.¹²⁹

Betydningen av gode retningslinjer og manualer var også et tema i Rt. 2007 s. 1684. Saken gjaldt foretaksstraff for en bedrift for overtredelse av forurensningsloven. En ansatt forårsaket omfattende fiskedød i en elv ved at han tømte ut et fat med ammoniakkholdig vann. Høyesterett konkluderte med at foretaket skulle ilegges foretaksstraff, og i vurderingen ble det blant annet lagt vekt på at "(...) foretakets ledelse har gjort lite for å sikre at miljøet ikke skades ved at betydelig mengde ammoniakk har kommet på veie".¹³⁰ Bedriften manglet

---

¹²⁸ Rt. 2015 s. 1504 avsnitt 37.

¹²⁹ Rt. 2015 s. 1504 avsnitt 39

¹³⁰ Rt. 2007 s. 1684 avsnitt 46

retningslinjer og opplæringstiltak om vannholdig ammoniakk, noe som etter Høyesteretts syn kunne ha forebygget hendelsen.¹³¹

For at de ansatte i et selskap på best mulig måte skal kunne håndtere risikoen for korrupsjon, er det viktig at selskapet gjennom retningslinjer og instruksjoner beskriver nærmere hvordan de ansatte skal opptre i situasjoner hvor det foreligger risiko for korrupsjon. Som fremhevet i Norconsult-saken vil det i mange tilfeller ikke være tilstrekkelig å angi i retningslinjene at de ansatte skal opptre "ærlig og redelig" når det skal tas beslutninger.¹³²

Selv om et foretak har utførlige manualer, retningslinjer og instruksjoner, skjer det ikke alltid at disse blir fulgt i praksis. I KPMG-saken fremhevet Høyesterett at det ikke er tilstrekkelig at selskapet kan vise til at de har gode manualer for hvordan ting skal gjøres. Det avgjørende er hvordan manualene etterleves av selskapet.¹³³

Mange selskaper har ofte på papiret utarbeidet gode manualer, instruksjoner og retningslinjer for avdekking og forebygging av korrupsjon. Dersom dette skal telle til gunst for selskapet i vurderingen etter § 27 jf. § 28, er det viktig at selskapet kan dokumentere at de faktisk etterleves i praksis. Hvis manualene og instruksene ikke etterleves av selskapet i praksis, vil de ikke bidra til avdekking og forebygging av korrupsjon. Foretaksstraffens preventive virkning vil derfor i slike tilfeller tale *for* at det ilegges foretaksstraff. Dersom skriftlig dokumentasjon om antikorrupsjonsarbeidet til selskapet skulle være av gjørende betydning, vil det kunne ført til at selskapet "selv kan bestemme rekkevidden av ansvaret gjennom utføringen av sitt interne regelverk".¹³⁴

Høyesterett har videre fremhevet betydningen av at selskapet ved enkle midler kunne ha forebygget den straffbare handlingen. I de tilfellene hvor selskapet kunne ha forebygget hendelsen ved enkle midler, gjør det preventive hensynet bak foretaksstraffen seg særlig gjeldende. Straffen gir selskapet et incitament til å aktivt forebygge hendelser i fremtiden og ha et økt fokus på risikoen for straffbare handlinger.

---

¹³¹ Rt. 2007 s. 1684 avsnitt 50

¹³² Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 71

¹³³ Rt. 2008 s. 996 avsnitt 35

¹³⁴ Høivik (2012) side 205

I Rt. 2015 s. 1504 uttalte førstvoterende at "[d]et hadde (...) vært enkelt å løse lysproblemet ved å sette inn mobile lyskastere. Skaderisikoen kunne enkelt og raskt vært forebygget, men dette ble først gjort dagen etter at A ble skadet".¹³⁵ Tilsvarende uttalelse finner vi i Rt. 2013 s. 684. Et brønnboringsfirma hadde i et vassdrag sluppet ut avløpsvann som var blandet med tørrstoff fra brønnboringen, og som hadde ført til forurensning i vassdraget. Høyesterett konkluderte med at det skulle ilegges straff etter forurensningsloven og la ved vurderingen blant annet vekt på at "forurensningen kunne ha vært unngått med enkle midler".¹³⁶

I motsatt retning ligger de tilfeller hvor foretakets ledelse ikke hadde noen foranledning til å forebygge lovbruddet. Et eksempel på dette finner vi i Rt. 2013 s. 312. En person ble sterkt skadet av en isklump som raste ned fra en gesimskasse på taket av en bygård. Høyesterett frifant eieren av bygården for foretaksstraff. Førstvoterende begrunnet dette med blant annet med at ulykken skyldtes "(...) en konkret vurderingssvikt fra den som utførte inspeksjonen, og som tidligere nevnt var den av et slag som foretakets ledelse ikke godt kunne forventes å skulle ha forebygget gjennom mer utførlige instruksjer".¹³⁷

Tilsvarende betraktninger gis av mindretallet i Norconsult-saken. Den ansatte hadde tydelig blitt advart mot korrupsjon og dette var noe han selv var klar over. Etter mindretallets syn kunne derfor ikke korrupsjonshandlingen "(...) vore førebygd ved ytterlegare retningslinjer eller tiltak fra Norconsult".¹³⁸ Dette samsvarer godt med foretaksstraffens preventive formål. Dersom ikke selskapet har noen mulighet til å forebygge den straffbare handlingen, vil ikke straffens preventive virkning gjøre seg gjeldende.

4.4.4 Samlet vurdering av rettspraksis

Etter gjennomgangen av praksisen fra Høyesterett, synes det avgjørende å være om selskapets atferd ivaretar foretaksstraffens preventive formål. Dersom selskapet har opptrådt på en slik måte at etterlevelsen av korrupsjonslovgivningen anses som mangelfull, for eksempel ved manglende rutiner og instruksjer, vil illeggelse av foretaksstraff kunne bidra til å bedre

---

¹³⁵ Rt. 2015 s. 1504 avsnitt 43

¹³⁶ Avsnitt 25

¹³⁷ Avsnitt 39

¹³⁸ Avsnitt 117

praksisen i selskapet og i bransjen generelt. I de saker hvor de faktiske forhold viser at selskapet har gjort det som kan forventes av dem, vil det være motsatt. Det vil i slike tilfeller ikke anses som hensiktsmessig å ilegge foretaksstraff. Dette begrunnes med at foretaksstraffens preventive virkning ikke vil gjøre seg gjeldende. Betydningen av foretaksstraffens preventive virkning har blitt trukket frem i både Norconsult-saken og i saker fra andre rettsområder.

Med uttalelsene i Norconsult-saken viser Høyesterett at korrupsjon er et problem som må tas på alvor av selskaper. I de saker det viser seg at selskapet ikke har hatt et tilstrekkelig fokus på risikoen for korrupsjon, vil foretaksstraff kunne bidra til at selskapet i fremtiden retter fokuset mot avdekking og forebygging av korrupsjon i virksomheten. Straffen vil således bidra til styrke foretaksstraffens preventive virkning. I denne sammenheng er det viktig at fokuset på antikorrupsjonstiltak er forankret i selskapets ledelse. Ledelsen er ansvarlig for at selskapet utarbeider og implementerer tiltak som skal avdekke og forebygge korrupsjon.

Det er risikoen for korrupsjon i selskapets virksomhet som er avgjørende for hvilke tiltak som må iverksettes. I Norconsult-saken legger Høyesterett til grunn at selskapet hadde manglende rutiner og retningslinjer ut fra den korrupsjonsrisikoen selskapet stod overfor. I Transparency International sin korrupsjonsindeks fra 2003 kom Tanzania på 98. plass.¹³⁹ Dette viser at korrupsjon var et alvorlig problem i Tanzania.

På bakgrunn av dette og det som er fremhevet i punkt 4.4.3.2 vil det derfor være svært viktig at selskaper bruker tid og ressurser på å kartlegge selskapets risikoprofil. I de tilfeller selskapet ikke har hatt et fokus på risikoen for korrupsjon, vil foretaksstraff være med på å tydeliggjøre betydningen av dette. Viktigheten av at selskapets risikoprofil kartlegges, vil særlig gjelde for selskaper med virksomhet i land hvor risikoen for korrupsjon er høy. Det vil kreves mer av disse enn for mindre norske selskaper.

Etter Norconsult-saken fremstår det som klart at risikoen for korrupsjon må tas opp i selskapets interne retningslinjer. Videre må det i denne sammenheng utarbeides rutiner og instruksjoner for håndtering av korrupsjonsspørsmål. Ut over dette gir ikke Høyesterett noen

---

¹³⁹ Transparency International, *Corruption perceptions index 2003*:

http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2003/0/, sist besøkt 28. April 2017.

føringer på hvilke andre tiltak som kan være relevant for avdekking og forebygging av korrupsjon.

Dersom et selskap har utarbeidet og implementert tiltak mot korrupsjon, må selskapet kunne dokumentere at disse etterleves i praksis av ledelsen og selskapets ansatte. Som fremhevet av Høyesterett i KPMG-saken er det ikke tilstrekkelig å vise til at man har utarbeidet gode rutiner, instruksjoner og lignende, hvis disse ikke etterleves i praksis.

Videre vil det være av betydning hvilken kvalitet tiltakene har. I de tilfeller et selskap har utarbeidet og implementert tiltak, men hvor disse ikke anses å tilstrekkelige, vil ileggelse av foretaksstraff kunne bidra til at selskapet i fremtiden bruker mer tid og ressurser dette. Som fremhevet i Rt. 2015 s. 1504 vil foretaksstraff kunne bidra til en "stadig innskjerping og oppstramming av rutiner og instruksjoner og retningslinjer i bedriften".¹⁴⁰

I de tilfeller hvor selskapet har hatt en mulighet til å forebygge korrupsjonshandlingen, synes Høyesterett å legge til grunn at dette er noe som trekker i sterkt i retning av at det bør ilegges foretaksstraff.¹⁴¹ I de tilfeller selskapet ikke har hatt mulighet til å forebygge korrupsjonshandlingen, for eksempel ved illojal opptreden overfor selskapet, vil ikke den preventive virkningen bak foretaksstraffen gjøre seg gjeldende. Som nevnt i punkt x, er det umulig å totalt å eliminere all risiko for korrupsjon i et selskap. Dette var også avgjørende for mindretallets konklusjon i Norconsult-saken.

Økokrim-sjef Trond Eirik Schea har oppsummert elementene i forebyggingsmomentet.¹⁴² Den samlede vurderingen av rettspraksis samsvarer for øvrig med de elementer som Schea trekker frem i festskriftet. Schea trekker frem ni momenter som inngår i forebyggingsmomentet. Mange av disse ni momentene dekker tematisk det samme. De samsvarer også langt på vei med punktene fremhevet i veiledningene til UKBA og FCPA.

Schea fremhever for det første at foretakets ledelse må være bevisst på sitt ansvar for at foretaket følger reglene og varsler dersom det oppdages avvik. Videre er det viktig at foretaket kartlegger og identifiserer særlige risikoelementer knyttet til virksomheten. Dersom

---

¹⁴⁰ Rt. 2015 s. 1504 avsnitt 39

¹⁴¹ Se Rt. 2007 s. 1684 avsnitt 46 og Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 72

¹⁴² Schea (2013) side 237

foretaket har operasjoner som kan medføre en risiko for korrupsjon, må de ha en regelmessig oppfølging av hvordan disse operasjonene blir utført. Foretaket må også, dersom det oppstår korrupsjonsspørsmål, ha hensiktsmessige rutiner for håndtering av dette.

Videre må organisering, opplæring, oppfølging og kontroll, være tilpasset virksomhetens korrupsjonsrisiko. For at foretaket skal kunne forebygge og avdekke korrupsjon, må de ha gode generelle instruksjoner og retningslinjer knyttet til dette. Korrupsjon må også være eksplisitt tatt opp i foretakets etiske retningslinjer. Selv om foretaket har implementert retningslinjer og instruksjoner, må de kunne vise at instruksene og retningslinjene faktisk etterleves i virksomheten. Det fremheves videre at foretaket regelmessig må foreta innskjerpinger og oppfriskninger av rutiner og retningslinjer.

Avslutningsvis konkluderer Schea med at det etter hans vurdering skal "mye til for å ilegge foretaksstraff dersom retten vurderer at alle disse elementene har vært godt på plass".¹⁴³ Dette synspunktet samsvarer godt med det preventive formålet bak foretaksstraffen. Som det har blitt fremhevet i forarbeidene til § 27, vil ikke straffens preventive virkning gjøre seg gjeldende i de tilfellene foretaket ikke har hatt noen mulighet til å forebygge korrupsjonshandlingen. I samme retning ligger det at det preventive hensynet heller ikke vil gjøre seg gjeldende i de tilfeller hvor foretaket har iverksatt tiltak som har vært rimelige og forholdsmessig ut fra korrupsjonsrisikoen selskapet stod ovenfor.

I forlengelsen av dette kan det stilles spørsmål om norske myndigheter bør utarbeide tilsvarende retningslinjer som foreligger i USA og Storbritannia. Det kan anføres flere gode grunner for og mot at det bør utarbeides slike retningslinjer.

Hensynet til forutberegnelighet for selskaper taler *for* at det bør utarbeides slike retningslinjer. Retningslinjene vil kunne bidra til å skape en standard for hvordan interne korrupsjonsprosedyrer skal utarbeides og implementeres i selskapet. Slike retningslinjer kan videre bidra til å sikre behovet som selskapets deltakere har for å kunne planlegge, tilrettelegge og organisere virksomheten.¹⁴⁴ I forlengelsen av dette kan innføringen av retningslinjer også begrunnes i foretaksstraffens preventive virkning. Det vil kunne øke bevisstheten blant selskaper om at de må jobbe aktivt for å avdekke og forebygge korrupsjon.

---

¹⁴³ Schea (2013) side 237

¹⁴⁴ Se Høvik (2012) s. 204 som fremhever dette i forbindelse med en annen problemstilling.

Dette vil videre kunne føre til en bedre praksis knyttet til antikorrupsjon, og dermed bidra til bekjempelsen av korrupsjon i samfunnet.

På den annen side kan det også hevdes at innføring av slike retningslinjer vil svekke foretaksstraffens preventive virkning. Det er flere momenter som taler *mot* en innføring av slike retningslinjer.

For det første kan det anføres at dersom det utarbeides lignende retningslinjer som i USA og Storbritannia, vil selskaper potensielt kun jobbe mot å oppfylle minimumskravene.¹⁴⁵ Dette vil kunne føre til at fokuset gradvis flyttes bort fra å faktisk forebygge korrupsjon.

For det andre kan det anføres at prosessøkonomiske og bevis hensyn taler mot at det utarbeides retningslinjer. Dersom vurderingen av foretaksstraff for korrupsjonshandlinger blir knyttet opp mot slike retningslinjer, vil det kunne føre til at påtalemyndigheten må gjennomføre kompliserte og omfattende undersøkelser og bevisføring om selskapets "indre liv".¹⁴⁶ Dette vil særlig gjelde for store selskaper med mange avdelinger og ansatte. For påtalemyndigheten vil det i slike tilfeller kunne være vanskelig å føre bevis for hvordan selskapet har jobbet mot korrupsjon. I forlengelsen av dette, vil påtalemyndigheten kunne komme i den situasjon at foretakets skriftlige dokumentasjon knyttet til antikorrupsjon blir et tungtveiende bevis.¹⁴⁷ Som fremhevet i KPMG-saken er det ikke tilstrekkelig at selskapet kan vise til gode organisatoriske rutiner på papiret, det sentrale er om disse følges i praksis.¹⁴⁸

Schea legger til grunn at dagens rettstilstand gir en bedre forutberegnelighet enn det mange oppfatter.¹⁴⁹ Han fremhever at de seks prinsippene som følger av veiledningen til UKBA, samsvarer godt med de momentene som har blitt fremhevet i dommene nevnt i punkt xx. I norsk rett foreligger det som nevnt ingen autoritære kilder gir en veiledning for hvilke tiltak et foretak kan implementere for å avdekke og forebygge korrupsjon, og i forlengelsen av dette, potensielt unngå foretaksstraff.

---

¹⁴⁵ Se Høivik (2012) side 204 som fremhever dette i forbindelse med en annen problemstilling

¹⁴⁶ Se Høivik (2012) side 204 som fremhever dette i forbindelse med en annen problemstilling

¹⁴⁷ Se Høivik (2012) side 204 som fremhever dette i forbindelse med en annen problemstilling.

¹⁴⁸ Rt. 2008 s. 996 avsnitt 35

¹⁴⁹ Schea (2013) side 241

I denne sammenheng er det viktig å presisere at prinsippene etter veiledningen til UKBA paragraf 7 ikke gir selskapene noen uttømmende veiledning i forhold til hva som kreves av antikorrupsjonstiltak. Prinsippene skal bidra til at selskaper utarbeider og implementerer compliance-tiltak som kan bidra til avdekking og forebygging av korrupsjon.

5 Avslutning

Det kan kort konkluderes med at compliance-tiltak har betydning ved vurderingen av om et foretak skal straffes etter strl. § 27, jf. § 28. Dette følger som nevnt av ordlyden i strl. § 28 bokstav c. Etter rettspraksis har problemstillingen for det første betydning i de tilfeller hvor foretaket ikke har implementert noen compliance-tiltak knyttet til avdekking og forebygging av korrupsjon. For det andre har problemstillingen betydning i de tilfeller selskapet har utarbeidet og implementert compliance-tiltak, men hvor det likevel har blitt begått en korrupt handling.

For den første situasjonen vil det tale sterk for at det skal tas ut tiltale og ilegges foretaksstraff dersom selskapet ikke er implementert noen compliance-tiltak. Foretaksstraffen vil da gi foretakene et incitament til og i fremtiden aktivt forebygge korrupsjon. Dersom påtalemyndigheten i slike tilfeller ikke tar ut tiltale eller at domstolen ikke ilegger foretaksstraff, ville det preventive hensynet bak foretaksstraffen svekkes i korrupsjonssaker. En slik konklusjon ble lagt til grunn av førstvoterende og flertallet i Norconsult-saken.

Når det gjelder den andre situasjonen, fremstår det etter Norconsult-saken fortsatt som noe usikkert hva konklusjonen er. Foretaksstraffens preventive formål vil i slike tilfeller ikke gjøre seg gjeldende i like stor grad som i den første situasjonen. Når foretaket har utarbeidet og implementert gode compliance-tiltak, er det nærliggende å konkludere med at foretaket må frifinnes. Hvis dette ikke er tilfellet, kan det spørres hva selskapet eventuelt i tillegg til dette må gjøre for å unngå tiltale og foretaksstraff. Mindretallet i Norconsult-saken legger til grunn

at dersom selskapet ikke kan forebygge korrupsjonshandlingen, for eksempel ved grov uaktsomhet eller illojalitet, må selskapet frikjennes for foretaksstraff.¹⁵⁰

Det har vært fremholdt at foretak bør kunne forutberegne sin rettsstilling i større grad enn etter dagens rettstilstand. Blant annet har Næringslivets Hovedorganisasjon har uttalt at "[r]egjeringen bør vurdere lovgivning som legger større vekt på å vurdere om bedriften har gjort tilstrekkelig for å hindre korrupsjon, når det gjelder skyldspørsmål og straffeutmåling".¹⁵¹

Den 17. mars 2016 ble det oversendt et representantforslag med forslag til endring av strl. § 389.¹⁵² Forslaget innebærer et utvidet korrupsjonsansvar for foretak. Etter forslaget er et foretak ansvarlig for assosierte selskaper og privatpersoner (agenter, kontraktsparter m.m), med mindre "(...) foretaket kan påvise at det forut for handlingen var tatt alle rimelige forholdsregler for å unngå den". Forslaget er utarbeidet med bakgrunn i UKBA paragraf 7, og skal etter gruppens mening bidra til en mer tydelig og effektiv korrupsjonslovgivning. Den 14. februar 2017 kom justiskomiteen med sin innstilling til Stortinget.¹⁵³ Komiteen fremhevet at en slik endring vil være forholds vidtrekkende i forhold til gjeldende rett og at forslaget behøvet er nærmere gjennomgang av regjeringen. Foreløpig dato for behandling i Stortinget er satt til 23. mars 2017.¹⁵⁴

Selv om representantforslaget gjelder endring av strl. § 389, vil lignende betraktninger også kunne trekkes inn i vurderingen av strl. § 387. En regulering som gir foretakene "straffrihet" dersom de kan påvise at de har tatt alle rimelig forholdsregler for å unngå korrupsjonshandlingen, vil kunne styrke straffens preventive virkning. Det vil kunne gjøre det

---

¹⁵⁰ Avsnitt 115 og 117

¹⁵¹ Samfunnsansvar, NHOs politidokument (2012) side 4

¹⁵² Representantforslag fra storingsrepresentantene Michael Tetzschner, Frank Bakke-Jensen, Gunnar Gundersen, Øyvind Halleraker, Siri A. Meling og Anders B. Werp om utvidet ansvar for selskapers ansvar for korrupsjonshandlinger, tilføyelse til straffeloven § 389, 2016:

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Representantforslag/2015-2016/dok8-201516-067/>, sist besøkt 27. april 2017.

¹⁵³ Innst. 191 L (2016–2017)

¹⁵⁴ Saksgang for representantforslag om utvidet ansvar for selskapers ansvar for korrupsjonshandlinger, tilføyelse til straffeloven § 389: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=65108>, sist besøkt 27. April 2017.

tydeligere for foretakene at de må aktivt jobbe for å avdekke og forebygge korrupsjon i virksomheten.

6 Kilder

6.1 Juridisk litteratur

- Høivik (2012) Høivik, Knut, *Foretaksstraff*, 1. utgave, Bergen 2012.
- Matningsdal (2015) Matningsdal, Magnus, *Straffeloven Alminnelige bestemmelser Kommentarutgave*, Oslo 2015
- Schea (2013) Trond Eirik Schea, *Foretakssansvaret og foretaksintern forebygging – tid for et skritt videre?*, Oslo 2013, s 232, i Alf Petter Høgberg, Trond Eirik Schea, Runar Torgersen m.fl., *Rettsikker radikaler – festskrift til Ståle Eskeland 70 år*, 2013
- Rui (2015) Rui, Jon Petter, *Skyldprinsippet*, Lov og Rett 2015, side 511-512
- Schea (2014) Schea, Trond Eirik, *Selskapsstyring og antikorrupsjon*, Oslo 2014

6.2 Lover og konvensjoner

- Straffeloven 1902 (strl.) Lov 22. Mai 1902 nr. 10 om almindelig borgelig Straffelov
- Straffeloven 2005 (strl.) Lov 20. Mai 2005 nr. 28 om straff
- Regnskapsloven (rskl.) Lov 17. Juli 1998 nr. 56 om årsregnskap
- Aksjeloven (asl.) Lov 13. Juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper
- Allmennaksjeloven (asal.) Lov 13. Juni 1997 nr. 55 om allmennaksjeselskaper
- Arbeidsmiljøloven (aml.) Lov 17. Juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern

Forurensningsloven (forurl.) Lov 13. Mars 1981 nr. 6 om vern mot forurensninger og om avfall

Europarådets strafferettslige konvensjon mot korrupsjon av 4. november 1998

6.3 Forarbeider og stortingsdokumenter

NOU 1989:11	NOU 1989:11, Straffansvar for foretak – Straffelovkommisjonens delutredning III
NOU 1996:3	NOU 1996:3 Ny aksjelovgivning
Ot.prp.nr.27 (1990-1991)	Ot.prp.nr.27 (1990-1991) om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffansvar for foretak)
Ot.prp.nr.78 (2002-2003)	Ot.prp.nr.78 (2002-2003) om lov om endringer i straffeloven mv. (straffebed mot korrupsjon)
Ot.prp.nr.90 (2003-2004)	Ot.prp.nr.90 (2003-2004) om lov om straff (straffeloven)
Ot.prp.nr.22 (2008-2009)	Ot.prp.nr.22 (2008-2009) om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)
	St.mld.nr. 10 (2008-2009) – "Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi"
Dokument 8:67 L	Dokument 8:67 L (2015-2016) <i>Representantforslag om utvidet ansvar for selskapers ansvar for korrupsjonshandlinger, tilføyelse til straffeloven § 389:</i>
Innst. 191 L (2016–2017)	Innst. 191 L (2016–2017) - Innstilling fra justiskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Michael Tetzschner, Frank Bakke-Jensen, Gunnar Gundersen, Øyvind Halleraker, Siri A. Meling og Anders B. Werp om utvidet ansvar

for selskapers ansvar for korrupsjonshandlinger, tilføyelse til straffeloven § 389

6.4 Rettspraksis

Rt. 2007 s. 1684

Rt. 2008 s. 996

Rt. 2012 s. 770

Rt. 2013 s. 312

Rt. 2013 s. 684

Rt. 2013 s. 1025

Rt. 2014 s. 786

Rt. 2015 s. 1504

6.5 Andre kilder

PwC (2016) Advokatfirmaet PricewaterhouseCoopers, *Gjennomgang av korrupsjonsregelverk, antikorrupsjonstiltak og eierstyring*, Oslo 2016

ISO (2016) International Organization for Standardization, *ISO 37001 Anti-bribery management systems – Requirements with guidance for use*

Transparency (2014) Transparency International Norge, *Beskytt din virksomhet! Håndbok i antikorrupsjon for norsk næringsliv*, Oslo 2014

Eivind Reiten, Aftenposten, 18. januar 2014

6.6 Internasjonale kilder

UKBA	UK Bribery Act 2010
FCPA	Foreign Corrupt Practices Act 1998
FCPA Resource Guide	Criminal Division of the U.S Department of Justice and the Enforcement Division of the U.S Securities and Exchange Commission, <i>A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act</i> , 2012: https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-fraud/legacy/2015/01/16/guide.pdf
UKBA Guidance	Ministry of Justice, <i>The Bribery Act 2010 Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent person associated with them for bringing Bribery Act 2010</i> , 2011: https://www.justice.gov.uk/downloads/legislation/bribery-act-2010-guidance.pdf

6.7 Elektroniske kilder

Definisjon av allmenn- og individualprevensjon: https://snl.no/preventive_hensyn

Definisjon av "compliance": <https://en.wikipedia.org/wiki/Compliance>

Saksgang for "dokument 8:67 L (2015-2016)": <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=65108>

Næringslivets Hovedorganisasjon, *Samfunnsansvar – NHOs politikkdokument*, 2012:
<https://www.nho.no/siteassets/nhos-filer-og-bilder/filer-og-dokumenter/seriost-arbeisliv-og-samfunnsansvar/samfunnsansvar---nhos-politikkdokument.pdf>

NUES – *Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse*, 8. utgave 2014
<http://www.nues.no/filestore/Dokumenter/Anbefalingene/2014/2014-10-30Anbefaling2014NORweb.pdf>

Dagens Næringsliv, *Bot mot Bedring*, 30. mars 2014, sist besøkt: 27. april 2017:
<http://www.dn.no/meninger/debatt/2014/03/30/Korrupsjon/bot-mot-bedring>

Dagens Næringsliv, *Statkraft varslet Økokrim om mulig korrupsjon*, 2. Mars 2017:

<http://www.dn.no/nyheter/2017/03/02/2055/Energi/statkraft-varslet-okokrim-om-mulig-korrupsjon>

Dagens Næringsliv, *Yara-topp anker fengselsdom*, 20. Januar 2017:

<http://www.dn.no/nyheter/2017/01/20/1229/Jus/yara-topp-anker-fengselsdom>